

FŰREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

VII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

17.

2007.

Felelős szerkesztő:

ELEK MIKLÓS

Szerkesztőbizottság:

BAÁN BEÁTA, NÉMETH ÁKOSNÉ,
DR. RÁCZ JÁNOS, Z. KARKOVÁNY JUDIT

Kiadja

a Balatonfüredi Városi Könyvtár és
Helytörténeti Gyűjtemény,
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadók:

SÁRKÖZINÉ SÁROVITS HAJNALKA
igazgató

SZENFERNÉ VARGA ANIKÓ
elnök

A folyóirat

Balatonfüred Város Önkormányzata,
a Veszprém Megye Kultúrájéért Közalapítvány
és a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelent meg.

Szöveggondozás, nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Ára: 250,-Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

A borító fotóit
DR. NÉMETH LÁSZLÓ
készítette.

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat
megjelenik évenként háromszor.

Szerkesztőség:
8230 Balatonfüred, Arany János u. 12.
Tel.: 87/340-744
E-mail cím: historia@chello.hu

Nyomás:
Enterprint nyomda
Zánka
ISSN 1587-9399

TARTALOM

Z. Karkovány Judit: A BALATONARÁCSI BRÁZAY VILLA	2
Németh László: BALATON-FÜRED FÜRDŐ IVÓKÚRA POHARAI	7
Papp Péter: VÁLSÁG VAGY FELLENDÜLÉS: FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK A BALATON-PARTON AZ 1920-AS ÉVEKBEN	8
Tóth-Bencze Tamás: EGY ÉREM KÉT OLDALA	12
Veress D. Csaba: BALATONFÜRED A FRONT ELSŐ VONALÁBAN.....	14
Tóth-Bencze Tamás: BALATONFÜRED BÉLYEGEKEN	27
OLVASÓINK ÍRTÁK	29
ÚJ SZERZEMÉNYEK.....	30
ÚJ KÖNYVEK.....	31
ADOMÁNYOZÓK	32

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy le-
mondtak tiszteletdíjukról, szerzői jogdíjukról.

E számunk szerzői:

Dr. Németh László, ny. jogász, Budapest

Papp Péter, középiskolai tanár, Pécs

Tóth-Bencze Tamás, könyvtáros, Balatonfüred

Veress D. Csaba, hadtörténész, Veszprém

Z. Karkovány Judit, középiskolai tanár, Budapest

Z. KARKOVÁNY JUDIT

A BALATONARÁCSI BRÁZAY VILLA

Fél évszázad során valójában csak tíz évig, 1938 – 1948 között volt az iparmágnás Brázay Zoltán nyaralója. Az autóval bárhonnan könnyen-gyorsan megközelíthető, ugyanakkor a parkját övező magas kőkerítéssel a kíváncsi szemek elől jól elrejtett objektum az államosítás után három évtizedre exkluzív pártüdülő lett. Húsz éve Csipkerózsika-álmot alszik: az állam vagyonaként gondosan őrzött – amúgy üres – épület lezárva, körülötte a hajdanvolt virágzó kertgazdaság felparcellázva, beépítve. Egykor országos híré parkjának néhány fája még dacol az idővel, de a szőlő maradéka elvadulva, elgazosodva árválkodik a valaha kitűnően fölszerelt borospince mellett. Úgy hírlík, hamarosan Füred város tulajdonába kerül, új életre kel. Ismerkedjünk meg történetével, s a Brázay-családdal is!

A Brázayak élete a múlt századi családragények klasszikus hármasszerkezete szerint alakult. Az első generáció szorgalommal, tehetséggel és szerencsével megalapozta a vagyont, töretlen ívben haladt pályáján fölfelé; a középső nemzedék a csúcsra jutva ünnepelhetett vállalkozásai nem is akármilyen sikerét, ugyanakkor fölsejlettek a hanyatlásra figyelmeztető baljós hajszálrepedések; a harmadik korszakban pedig összeomlott a birodalom és szétszóródott az egykor erős és tekintélyes nagycsalád.

A cégalapító Brázay Kálmán (1839 – 1925) tizenhat éves korában úgy vágott neki a nagyvilágnak, hogy első állomásáig, Bécsig gyalog tette meg az utat. Hét évig járta Európát: Ausztria után Németországban, Belgiumban, Hollandiában, legvégül Angliában ismerkedett a kereskedelem, elsősorban az akkor felvirágzó gyarmatárkereskedelem fortélyjaival. Kitanulta az üvegfúvó szakmát, s a vegyészettel is foglalkozott. A sóborszesz készítményével egy angol kémikus, William Lee ismertette meg. Ezt a szert akkoriban még csak a francia földművesek használták házi gyógyszerként, de Brázay Kálmán már itt tervezgetni kezdte ipari előállításának lehetőségeit. Szabad idejében nyelveket tanult, s a ma divatos kifejezéssel: kapcsolatokat épített. Az ausztriai Döblingben Széchenyi Istvánt kereste fel, Angliában a szabadságharc magyar emigránsait. Európai útján szerzett politikai és gazdasági ismeretei segítették hozzá, hogy felismerje a magyar gazdaság elmaradottságának

okait, s hogy később a magyar ipar és kereskedelem modernizálásának úttörője legyen.

Hét év után tért haza, Pesten telepedett le. 1865-ben már volt annyi megtakarított pénze, hogy megnyithatta saját első üzletét. A Múzeum körút 23. szám alatti (a kiegyezés idején még Országút a neve) fűszer- és gyarmatárkereskedés rövid idő alatt nagykereskedéssé terebélyesedett, Brázay

Kálmán számára azonban csak a vagyonszerzés első állomását jelentette. Újabb és újabb vállalkozásainak pusztá felsorolása is szétfeszítené e dolgozat kereteit, ezért csak a legismertebbet emeljük ki: saját laboratóriumában kikísérletezett és saját üzemében gyártott kozmetikai- és piperecikkeivel az európai piacokat is meghódította. Legismertebb gyártmánya a házipatikák fél évszázadon át nélkülözhetetlen csodaszere, a sóborszesz volt.

A sóborszesz világhírűvé válásához Kossuth neve is hozzájárult. 1878-ban a „turini remete” látása erősen megromlott, de ő az orvosai által javasolt szemműtét helyett inkább Brázaytól kért a minden bajra ajánlott gyógyírból. Miért, miért nem, a sóborszesz használatától a szembetegség javulni kezdett, s Kossuth hálás köszönőlevelet írt Brázaynak. Brázay, aki elsők között ismerte fel a reklám szerepét a modern kereskedelemben, a levelet – természetesen Kossuth tudtával és felhatalmazásával – megjelentette a világ legolvasottabb lapjaiban. A gyógyulás híre, a „Monarchia legnagyobb reklámja” világsikert hozott: tízezres tételekben érkezett a megrendelés, megtörtént, hogy a leveleket lovas kocsival kézbesítették a Múzeum körüti Brázay házhoz.

Brázay Kálmán a képes reklámokat is gyakran alkalmazta: a változatos és szellemes képeket a legjobb grafikusok rajzolták, a reklámszövegeket költő barátai írták. A Kossuth levele által „nemzeti háziszerré” avatott sóborszeszt a reklámgrafikákon falusi környezetben, népviseletre emlékeztető öltözetben ábrázolt szereplők ajánlották a vásárlók figyelmébe.

1887-ben birtokot vásárolt Brázay, 2750 holdat a Baranya megyei Pellérden. A földesúri lét hagyományos díszletei – kastély, park, kegyúri templom – mellett modern gazdaságot teremtett a birtokon. Amihez nyúlt, arannyá vált a kezében. Mindeközben bőkezű mecénásként jelentős adományokkal támogatott egy sor hazafias és kulturális célkitűzést, s nagy összegeket áldozott közcélú alapítványok létesítésére. A Pécs–Harkány vasútvonal építéskor például ingyen adományozta az államnak pellérdi birtokának azt a részét, amelyen a vasút áthalad.

Pályája csúcsát 1906-ban érte el: Ferenc József nemességét, nemesi címet, a „pellérdi” előnév használatának jogát adományozta neki, és megkapta a kereskedelmi kormányfőtanácsos címet is. Ezután fokozatosan visszavonult az üzleti életből, vállalkozásainak irányítását, a családi vagyon kezelését Zoltán fiára bízta.

Brázay Kálmánnak első házasságából két fia, a másodikból két leánya született. (Mindkét felesége sajnálatosan fiatalon halt meg.) Az idősebbik fiú – maga is Kálmán keresztnévű – a pellérdi kastélyban élt, az uradalom irányításában segédkezett. Az üzlethez nem sok érzéke lehetett: apja végrendelete szerint ő és gyermekei a pellérdi birtokot örökölték, a vállalkozások mind Zoltánra szálltak. Emiatt azután annak rendjelmódja szerint megindult az „örökösödési háború”, Kálmánék számára kevés eredménnyel. 1933-ban elveszítették még a pellérdi birtokot is: a földbirtokos-huszártiszt unoka kártyaadósságai miatt az uradalom kastélyostul dobra került. (1948-ban nem volt már mit államosítani, s kiköltözni sem volt honnan...) A pereskedés egyetlen, szomorú következménye az lett, hogy a család két ága azóta sem nagyon érintkezik egymással.

Brázay Zoltán, a „füredi” Brázay (1875 – 1951) Pellérd elvesztése után fogott hozzá Balaton-parti otthona megteremtéséhez. Gyermekkora óta ismerte és szerette a tavat, évtizedeken át visszatérő vendég volt Füreden a család. Az 1919-es proletárdiktatúra hónapjait is a Hurayházban és a füredi szőlőkben vészelték át. Brázay Zoltán az arácsi domboldalt már régebben kiszemelte magának. 1938-ban vette meg Baradlai Jenő Balaton-gyöngye néven ismert nyaralóját és az azt körülvevő szőlőket, s az érdeklődők néhány év múlva már az ő villájának és mintagazdaságának jártak csodájára. A házépítés történetét minden krónikás azzal kezdi: „*Brázay lebontatta Baradlai sokternyű, szinte hivalkodó nyaralóját*”. Az igazság kedvéért tegyük hozzá: a bontás oka nem a régi és az új tulajdonos ízléskülönbsége volt, a kései Bauhaus-stílusban épült villa víz- és villanyvezetékei, központifűtés-rendszere mind a legkorszerűbb tervek szerint készültek, ezeket csak új épületben lehetett kialakítani. Az építkezésnek és a modernizálásnak a község is hasznát látta: Brázay saját költségén építtette ki a Füredtől a birtokáig vezető másfél kilométeres utat, 1940-ben pedig a víz- és csatornahálózatot ugyancsak a vele kötött szerződés alapján vezették el Arácsig.

1941-ben a Balatoni Kurírban Tábori Kornél a legnagyobb elismerés szavaival mutatta be a villát: „*ez a Balaton mai architektúrájának legszebb alkotása*”.¹ Aligha túlzott: a húsz éve magára hagyott épület, elvadult kertje közepén, évtizedek hanyattatásai után, pártüdülről korábban hozzátoldott

A Brázay villa 2007-ben, a Balaton-part felől

(Gazsi József felvétele)

részei ellenére is imponáló építészeti alkotás. „Főúri kastélynak is nevezhetnénk, ahogy ott áll hatalmasan és előkelően”, írta róla 1943-ban egy másik riporter, akit sajnós tévútra vezetett a lelkesedés.² A Brázay-villa egyedülálló szépségének, hatásának éppen puritán egyszerűsége a titka, építettségének nem volt szüksége hatalmas bástyákra, cifra tornyokra és arany cirádákra; ez a ház egy huszadik századi polgár otthonának épült, igaz, az ország egyik első, gazdag polgárának

Eredeti környezete annakidején különleges aurát vont köré: nyugatról, a falu felől dús lombú fák takarták, északi oldalán fenyőerdőske, ez alatt ötezer növényből összeállított sziklakert, a déli oldalon rózsalugasok és orchidea-különlegességeiről elhíresült üvegházak voltak. A déli homlokzaton végighúzódó erkélyről a Balatonra és Tihanyra nyílt a panoráma. A szőlőültetvény sorai a tóig húzódtak; 1948-ig az egész partszakasz – vitorlás-kikötővel természetesen – a birtokhoz tartozott.

Az Édenkert megteremtéséhez paradox módon a háború is hozzásegített. Máthé János, kora európai hírű kertésze Belgium 1940-es német lerohanása

után hazakényszerült Magyarországra, s felesége szűkebb pátriájában, Balatonfüreden telepedett le. A kisujjában voltak a szakma fortélyai, és nagy ambícióval kereste a lehetőséget, hogy itthon is megmutathassa, mit tud. A minőségérzékéről híres Brázay pedig megengedhette magának, hogy főkertésze elképzeléseihez biztosítsa az anyagi fedezetet. (Máthé még a talajjavításhoz szerződött kubikusokat is maga választotta ki, és az átlagosnál magasabb munkabért is kiharcolta számukra.)

Máthé János tervei alapján kialakították a vízelvezető- és öntözőrendszert, a talajjavítás eredményeként pedig az addig értéktelennek tartott, vizenyős tóparti területek is termővé váltak. „*Ilyen sokirányú és sokhasznú gazdaság, amelyet a Brázay-birtokon kialakítottam, akkor még kevés volt hazánkban. Híre, különleges növényei és terményei eljutottak az ország sok helyére. A kertgazdaság – tájalakító hatása mellett – tulajdonosának is meghozta befektetett tőkéje hasznát*”, összegzi önéletrajzi kötetében Máthé az eredményeket.³

Nem tudjuk, ismerte-e Brázay Zoltán a francia felvilágosodás híres művét, Voltaire Candide-ját.

Ismerhette, több nyelvet beszélő, művelt ember lévén; a füredi dolgozósobájához több ezer kötetes könyvtár is hozzátartozott. Azt bizonyosan tudta, amit végső tanulságként egy bölcs török fogalmaz meg a regényben: a jólét és a gazdagság megteremtéséhez nincs szükség hatalmas birtokra, a kerteket kell jól megművelni. Brázay 64 holdas kertgazdaságának 1941-ben két és fél millió pengő az éves bevétele, s ebből 210 ezer pengő a tiszta nyereség.

A Brázay vállalkozások is virágzanak. Ekkor már nem a sóborszesz a legkelendőbb áru: eljárt fölötté az idő, különböző változatait sokfelé gyártják. A konkurens gyógyszerészeti cég piacra dobta a szemenként külön csomagolt „Dianás cukorkát” is. De Brázay annyi sikeres évtized után túllépett a sóborszeszen és a kozmetikumokon. Az új korszak, a 20. század szükségleteire 1920 óta a Weisz Manfrédal közösen alapított Vadásztöltény, Gyutacs és Fémárugyár Részvénytársaság négy gyára állítja elő a termékeket, Csepelen, Nagytétényben, Magyaróváron és Székesfehérváron. Ezeket a cikkeket reklámozni sem szükséges, kelendők azok reklám nélkül is.

Ha Brázay Zoltán mégsem néz nyugodtan a jövőbe, annak egyéb oka van. Hetvenedik életéhez közeledik, és nem tudja, lesz-e majd a következő generációban, aki folytatja a munkáját. Fia, az 1899-ben született ifjabb Zoltán fölmenőinek sem tehetségét, sem szorgalmát nem örökölte. Mindössze egy kereskedelmi érettségiig jutott, azután be lehetett dugni valamelyik gyárba, ahol nem volt szem előtt és nem sok vizet zavart.

Úgy mondják, nagy rajongója volt Hitlernek – ez 1943 – 44-ben már nem az éleslátását bizonyítja. A ’30-as években megnősült, született két gyermeke, de „csak” lányok: Judith és Doris. (Tíz év múlva egy harmadik kislánya is születik, Yvonne.)

Második gyermekére, az 1901-ben született Ilonára sem számíthat Brázay: ő két rosszul sikerült házasság után meghúzódik szülei árnyékában, nem vesz részt a gazdaság irányításában. Első házasságából született gyermekét, Lászlót adoptálja Brázay Zoltán, de az 1926-ban született fiú ekkor még nem segítség, csak reménység a nagyapa számára. Ha mást nem, a nevet továbbviszi majd, ha felnő...

1943-ban filmet forgattak az arácsi villában. A *Fény és árnyék* rendezője, Tüdös Klára jelmez- és divattervezői sikerei után filmrendezőként is ki akarta próbálni magát. Férje, Zsindely Ferenc kereskedelmi és közlekedési miniszter lévén sem anyagi, sem más akadály nem volt a kívánságnak. Nem lehet eldönteni, miért kölcsönözte Brázay a híres villát és a parkot „eredeti színhelyül” Tüdös Klárának. Szívességéből, a két család régi keletű barátsága okán? Vagy hasznot is hajtott a dolog? (A filmgyártás már igen jó üzlet volt akkoriban.) Vagy egyszerűen nem tudott ellenállni a gondolatnak, hogy büszkeségét a filmművészet eszközeivel megörökítve is lássa?⁴

Két kitűnő operatőr, Eiben István és Makay Árpád remekelt az – akkoriban még kevésbé megszokott – külső felvételekkel. A napfényes Balaton, a telihold varázsolta ezüsthíd, a kihalt őszi sétányon hulló falevelek a lírai hatást, a képek érzelmi erejét erősítették; a viharos tóról készült drámai szépségű felvételek a szereplők életének tragikus fordulatát készítették elő. Főszereplővé emelték, szimbolikus jelentéssel ruházták föl a villát is: a film elején, a Balaton felől, a domb aljáról fényképezett kivilágított ház maga a jólét megalapozta biztonság. De fölviannak a *Balaton-i sellők* is, a carrarai márvány szökőkút, amely ma a Tagore sétányt ékesíti.

1944 őszén a Brázay család elhagyta a villát, csak Máthéék maradtak a Mikes Kelemen utcában. Szolgálati lakásukat nekik is el kellett hagyniuk, a front közeledtével a part menti épületeket kiürítették. A melléképületek pincéibe költöztek le,

akárcsak a Füredre internált francia hadifoglyok, akik korábban mezőgazdasági munkásként kerültek a kertészetbe. Amikor a nyilasok elrendelték a franciák összeszedését, ők is a pincékben – padláson húzták meg magukat. A bujkálókat Máthé Jánoson kívül Adi néni, Ránzay Ágostonné segítette, jóllehet a rejtegetők fejére is statárium volt kihirdetve. Máthé a franciákat kereső csendőröknek azt mondta: megszöktek, rég nincsenek a birtokon. Állítását szerencsére nem ellenőrizték, a villában nem razziáztak, talán a távollévő házigazda, Brázay iránti tiszteletből.

Ifjabb Brázay Zoltán feleségével és két lányával Nyugatra indult, de még 1947-ben sem jutott tovább az ausztriai Vöcklabrucknál. Úgy mondják, elég nyomorúságosan éltek: Brázay Zoltán sehol nem talált munkát, csak a felesége tudott elhelyezkedni, az ő keresetéből tartották fenn magukat. Ekkoriban született Yvonne, a harmadik kislány. Judith és édesanyja 1956 táján az USA-ban telepedett le; 1993-ban Dizseri Eszter, a Zsindelyné Tüdös Kláráról írott könyv szerzője még levelet váltott velük.⁵

1945-ben az idősebb Brázay feleségével és Ilonával visszaköltözött Füredre. A villa államosítása után badacsonyi szőlőjükben húzták meg magukat, pontosabban Badacsonytomajban, ahol a „Három fenyőhöz” címzett borozó Ilona tulajdona volt. Brázay Zoltán 1951-ben halt meg, felesége és leánya is csak egy-két évvel élte túl. A badacsonytomajiak már sem rájuk, sem a borozóra nem emlékeznek.

Az unoka, Brázay László 1949-ben hagyta el Magyarországot, Braziliában telepedett le, és ott élte le az életét. 1993-ban járt itthon, a villát is megtekintette, de csak kívülről. „*Brázay-villa? Ugyan! Ez a Grósz Károly nyaralója!*” – küldték el a kapuból az örök. Pedig akkor már a pártfőtitkár sem Füreden nyaralt.

A fürediek számára különleges érték rejtőzik a villa falai mögött.

Irodalom:

Kerepesi Jánosné: A Brázay család. In: 700 év emlékei. Képek és visszaemlékezések Pellérd történetéből. Pelérd, 2005. 150-156. p.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988.

Lichtneckert András: A polgárosodás eredményei. = Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1995. 413-468. p.

Jegyzetek:

1. Tábori Kornél: Nevezetes balatoniak. Brázay Zoltán. = Balatoni Kurír 1941. november 13., 1-2. p.

2. Névtelen szerző. Mozi Újság, 1943. IX.8. – IX.14.

3. Máthé János: Egy világyáró kertjei. Bp., 1987. 185. p.

A művészetpártoló Brázay Zoltánt műgyűjtőként is elismerték. Tábori Kornél már említett cikke szerint hetvennél is több értékes festmény volt a birtokában; felsorolásukból úgy tűnik, főleg a 18 – 19. századi mesterek képeit vásárolta, kortárs – élő – festő nem szerepel a listán. A füredi mester, Protiwinsky Ferenc 1934-ben tért haza Münchenből, ahol az európai hírű Akadémia növendékeként kezdte pályafutását, s ahol élete legnagyobb művészi sikereit aratta. Brázay Zoltán tőle sem képet vásárolt, hanem egy freskót rendelt az emeletre vezető lépcső fordulójának falára. Protiwinsky a reformkori Füredet elevenítette meg a freskón: a jellegzetes épületeket és a korabeli fürdőélet – korhű öltözetű – szereplőit.⁶

A műgyűjtemény háború utáni sorsa ismeretlen, a freskóé ismert. Az exkluzív pártüdülővé átalakuló villa faláról eltüntetni parancsolták, mondván: „az úri Balatonfüred látványa zavarja az új tulajdonosokat”. A freskó eltűnt, de reményeink szerint nem veszett el, még előkerülhet. Protiwinskyről szóló könyvem írásakor Elek Miklóssal, a Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjével és Fazekas Gyöngyi restaurátorral bejutottunk a lezárt épületbe. A szakember a hajdani szemtanúk által megjelölt falrészen öt helyen megbontotta a tapétát; festmény nyomait sehol sem találta, de megállapította, hogy a tapéta mögötti vakolatréteg alatt olyan – rossz minőségű – téglasor takarja a falat, amely jóval a ház építése után kerülhetett oda. Az ötvenes években nemegyszer megtörtént, hogy a „24 óra alatt eltüntetendő!” műalkotásokat a jóérezű és művelt szakemberek nem semmisítették meg, hanem fallal és vakolatréteggel eltakarták. Nekünk falbontásra nem szólt az engedélyünk, de meggyőződésünk, hogy a freskó ott van, s előkerül, ha egyszer lesz gazdája az épületnek.

Olyan műalkotás tulajdonosává válhatna ezzel Füred, amilyen sehol másutt nem található a Balaton mellett.

4. *Fény és árnyék* (R.: Tüdös Klára Fsz.: Ajtay Andor, Bulla Elma, Nagykovácsi Ilona). Megjelent DVD-n 2007-ben a *Magyar klasszikusok* sorozat 34. darabjaként. A filmről bővebben: Z. Karkovány Judit: Kinek az emlékére? Füredi História, 2006./2. sz. 11-13. p.
5. Dizseri Eszter: Zsindelyné Tüdös Klára. Budapest, 1994. 77. p.
6. A festőről bővebben: Z.Karkovány Judit: Protiwinsky Ferenc, balatonfüredi festőművész. Balatonfüred, 2005.

NÉMETH LÁSZLÓ

BALATON-FÜRED FÜRDŐ IVÓKÚRA POHARAI

Balatonfüred múltjára vonatkozó adatok a XIII. század óta folyamatosan találhatóak. A Balaton környékének egyik leggyorsabban fejlődő települése lett, részben a XVIII. században, de látványosan a XIX. század első felétől. Köszönhette a már korábban híressé vált gyógyvíz forrásainak, „savanyú-víz” kincsének. A reformkor társadalmi lendülete nagyban hozzájárult Füred gyógyhelyi forgalmának növekedéséhez. A fürdőhelyet a távoli vidékek nemesei, polgárai, az ország híres, neves politikusai, személyiségei gyakran felkeresték.

Hasonlóan az Európában akkor már ismert nagyobb fürdőhelyek szokásaihoz, a XIX. század közepső évtizedeitől itt is megjelentek az ivókúra poharak. Ezeket a vendégek szívesen vásárolták, belőlük ittak, emlékül vitték magukkal, és otthonaikban őrizték.

Az emlékpoharak metszetein nemcsak a híres foglalt-forrás a „Kút” képe, de gyakran a „Templom”, a „Fürdőház”, a „Horváthház”, a „Vendégfogadó”, sőt a „Színház” is előfordul.

Feljegyzések szerint a füredi kút – ma Kossuth Lajos forrás – pavilonépületét 1802-ben állították, majd 1853-ban nyerte el végső formáját. A kút a fürdő jelenleg is létező jelképévé vált. A híres

Horváth-ház 1798-ban, a színház mint a Dunántúl első magyar kőszínháza 1831-ben, az új fürdőház 1836-ban, a kerek templom 1846-ban, a hidegfürdő 1866-ban épült fel.

A füredi poharak alakja igen változó, több darab összehasonlításával sem található azonos forma. Feltételezhető, hogy a poharakat különböző helyről szállították, készítői nem ismertek. Elsősorban magyar hutákra kell gondolnunk, mint például Bártfa, Parád, esetleg Lukafa, de stílus alapján cseh vagy osztrák beszerzés is lehetséges.

A díszítő csiszolásokban viszont – úgy az ábráknál, mint a feliratoknál – sok esetben egyértelmű a hasonlóság vagy azonosság, ezért elképzelhető, hogy a különböző helyről érkező poharak gravírozása talán egy környékbeli műhely munkája.

Az üvegtetek díszítő színezése legtöbbször bíborvörös pácolással történt, de gyakoriak a színtelen poharak is. Ritkábbak a fehér színű, úgynevezett tejüvegből készült, vagy réteges-üveg példányok. A poharakon évszámot nem jelöltek, megjelenésük az 1840-es évektől történhetett.

A balatonfüredi kúrapohár a műkereskedelemben ma már alig található, kedvelt történeti emlékké, kuriózzummá vált.

Irodalom:

Borsos Béla: Korai magyar fürdőkúra-poharak. = Orvostörténeti Közlemények. 1971. 60-61. sz., 249-263. p.

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület köszönetet mond mindazoknak, akik 2006. évi adójuk 1%-ával (131 467.- Ft) támogatták. Az összeget a „Füredi História” kiadására és megemlékezések lebonyolítására fordítottuk.

Kérjük, hogy 2007. évi adójuk 1 %-ával is támogassák tevékenységünket.

Adószámunk: 18918421-1-19

PAPP PÉTER

VÁLSÁG VAGY FELLENDÜLÉS: FEJLESZTÉSI ELKÉPZELÉSEK A BALATON-PARTON AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Az első világháborút követő trianoni békeszerződés és annak következményei gyökeresen megváltoztatták a Balaton helyzetét és szerepét a radikálisan lerövidült országhatáron belül. Elveszett az adriai tengerpart és a Kárpátok „vadregényes tája”, és a Balaton maradt a „magyar tenger”. Ez ösztönzőleg hatott a térség gazdasági és infrastrukturális fejlesztésére és a turizmus fellendítésére.

Közigazgatási helyzet

A két világháború között a térség közigazgatása nem változott, továbbra is három megye (Zala, Veszprém, Somogy) határolta a tavat. A vármegyék, különösen Somogy, az autonómia mindenmű megcsonkítása ellen igen érzékenyen tiltakoztak, a nemzeti eszme erős védőbástyájának tartván azt. Többek között a közigazgatás centralizációját és Budapest egészségtelen túlsúlyát helytelenítették, a fővárossal szemben a vármegye törvényhatóságában és annak autonóm hatáskörében látták a „hazafias vidék” megbízhatóbb védelmét.¹

Egy „Balaton vármegye” létrehozásának terve 1922-ben fogalmazódott meg², mely szerint Somogy vármegyéből két új törvényhatóságot hoznának létre Mura és Balaton vármegyék néven Kaniža és Siófok székhelyekkel. A Balaton vármegye egyik legfontosabb feladatának természetesen a „Balaton-kultusz” fejlesztését szánták. A korlátozott területi lefedettség miatt, hiszen csak a déli part tartozott volna az új vármegyéhez, a terv már eleve kudarcra volt ítélve.³

A következő évben a Budapesti Hírlap hasábjain valóságos polémia zajlott a kérdést illetően. Dr. Oroszy Géza szerint a Balaton-vidék fejlesztése közigazgatási kérdés: csak egy egységes közigazgatási keret lenne képes megfelelni a fürdők fejlesztési előfeltételeinek. Mindehhez járható utak, biztonságos közrend, jó közlekedési eszközök és megfelelő élelmezési politika szükségeltetik. Majd azzal folytatta érvelésében, hogy egységes közigazgatást csak egy megfelelő szintű koncentráció elérése esetén valósulhat meg. Tehát nem szerencsés, – érvelt Oroszy – hogy a somogyi és zalai szolgabírók közül csak a füredinek van a székhelye a Balaton partján, hiszen ebben az esetben nyolc szolgabíró közül csak egy rendelkezett Balaton

parti székhellyel. A tó környékének közigazgatását tovább nehezítette Zala vármegye fekvése és kedvezőtlen közlekedési viszonyai is. Noha a vármegye az északi part jelentős részét magába foglalta, a megyeszékhely (Zalaegerszeg) nem rendelkezett vasúti összeköttetéssel, így igen elszigetelt volt az ország gazdasági vérkeringésétől.⁴

Báró Wlassics Tibor miniszteri tanácsos, a Balatoni Társaság országos elnöke, sajtóban közzétett levelében elutasította a Balaton vármegye felállításának gondolatát. Érvelése alapján az új közigazgatási egység egyrészt megnövelné az adókat, másrészt heves vitákat eredményezne a jövőbeli székhely kijelölése kapcsán (Siófok, Keszthely, Füred). Az ellenérv kitért arra is, hogy Spur István kormánybiztos tevékenysége által már úgymint megindult a régió fejlődése, például épülőfélben volt a Balaton körüli körút.⁵

Balatoni kormánybiztosság

A trianoni békeszerződés következtében az ország hagyományos üdülőövezeteit elveszítette. Ezért az elsődleges cél a megmaradt fejlesztése volt elsősorban a hazai, másodsorban a külföldi vendégek számára.⁶ 1920 májusában létrehozták a balatoni kormánybiztosi intézményt. Feladatköre kiterjedt a Balaton-vidék közlekedésének fejlesztésére (Balaton körüli műút kiépítése, siófoki hajógyár építése), az élelmiszerellátás javítására, és a középosztály nyaralásának serkentésére. Ennek érdekében új fürdőtelepek létesítésére került sor banki tőke bevonásával, ahogy ez az Angol-Magyar Bank Szántód térségi beruházásainak esetében is történt. Spur István kormánybiztos székhelye a földművelésügyi minisztérium, majd Balatonfüred volt.

Kezdetben még túlfűtött tervképzésekkel és nagy elképzelésekkel állt elő a hivatal, noha a kormányzat anyagi lehetőségei a népszövetségi kölcsön és a pengő reformja előtt erősen korlátozottak voltak. Az üdülési árak letörésére 22 szálloda építését javasolták 3000 szobával.⁷ A prioritások sorrendje azonban idővel, a pénzügyi eszközök reális számbavételét követően megváltozott.⁸

Így a realitásokhoz közeledve 1922-ben először a folyamszabályozás és a vele összefüggő gazda-

sági tevékenységek támogatása jelent meg a hivatal elsődleges tevékenységi körében. Például a Zala-folyó eliszaposodása veszélyeztette a nagy jövedelmet biztosító kis-balatoni tőzeg kitermelést. A kormánybiztos a földművelésügyi miniszternél járt el a Zala medrének kotrása érdekében.⁹

Ugyanebben az évben Spur Istvánnak kormánybiztosi befolyását már arra kellett felhasználnia, hogy a fürdők tulajdonosai és a Sió-csatorna köré csoportosuló gazdasági szereplők (Balatontavi Gőzhajózási RT., Déli Vasút) között kompromisszumot érjen el. A Balaton apadása Keszthely városának és a Balaton menti fürdők tulajdonosainak nagy károkat okozott. Azzal vádolták a Sió szabályozási munkálatainak vezetőjét, hogy a megengedettnél nagyobb vízmennyiséget eresztettek le a csatornán. Reischl Richárd nemzetgyűlési képviselő még interpellált is a kérdésben. A Déli Vasút mozdonyainak Siófok állomáson történő vízfelvételéhez és a szénszállítás biztosítására, illetve a Balatontavi Gőzhajózási RT. gőzhajói számára (3 vagon/nap) magas vízállásra volt szükség a csatornában. Az érdekelt felek, a kormánybiztos közreműködésének is köszönhetően, kompromisszumos megoldás formájában méréselkebb vízleeresztés mellett döntöttek.¹⁰

Az évtized közepére a kormánybiztosi intézmény már elfogadott intézménnyé és tekintéllyé vált, országos fórumokon gyakran hivatkoztak rá, véleményét figyelembe vették. Amikor a képviselőházban Rakovszky Iván belügyminiszter Farkas Tibor képviselőnek a „Balatoni Gazdák Szövetkezete” érdekében benyújtott interpellációjára válaszolt, így fogalmazott:

„Mert, ha a balatoni élet fejlesztésére, a balatoni fürdők fejlesztésére, anyagi eszközökkel való ellátására, a Balatonon gyermekeinknek ingyen való fürdőtetésére, a Balaton környéki legtekintélyesebb emberek közreműködésével egy szövetkezet alakul és tőlem azt kéri, hogy ezt a szövetkezetet ajánljam a községek figyelmébe, és ha emellett ezt a kérdést a balatoni kultusz fejlesztésére kiküldött kormánybiztos is a legmelegebben pártfogolja, soha sem leszek abban a helyzetben, hogy ilyen kérés elől elzárkózzam. Kötelessége a kormány minden egyes tagjának, hogy az országban megmaradt egyetlen-egy nagy nyaralóvidéket minden eszközzel támogassa.” A miniszter egyúttal felhívta a három érintett vármegye alispánjait, hogy a községeknek a szövetkezetbe történő belépését támogassák.¹¹

Térségi összefogás, szubvenciók a Balaton-vidék fejlődéséért

Az 1920-as években megfogalmazott nagyszabású tervekről hamar kiderült hogy a régió és az ország szűk anyagi lehetőségei miatt nem megvalósíthatók, nagyobb beruházásokra nem volt elegendő fedezet. A kisebb változások, fejlesztések csak a támogatói kör szélesítésével, térségi összefogással valósulhattak meg.

A Faluszövetség 1920-ban kezdte meg működését. A kiegyezés után a gazdaságilag prosperáló városok kerültek a közvélemény és a civil szerveződések figyelmének középpontjába. Ez a figyelem csak az 1890-es években fordult némileg a falu felé is. A népi-urbánus vita nem csak a gazdasági, életmódbeli, hagyománybeli különbségek tekintetében határozta meg az egész korszak politikai gondolkodását, hanem egyéb társadalompolitikai, ideológiai tényezőkkel is „gazdagította” a pártpolitikai szereplők programját.

Amikor az amerikai olcsó búza versenye miatt eladósodott, és az uzsorakamat miatt elszegényedő gazdák tízezrei a városokba vagy külföldre vándoroltak, a vidékre a pusztulás, reménytelenség s a munkászavargások vártak. A világháború után megalakult Faluszövetség a magyar vidéket akarta feltérképezni, ezért kérdőívek alapján tájékozódott a megváltozott viszonyok, szükségletek és törekvések felől. Felhívta a figyelmet a vidéki életet nehezítő hibákra és azok kiküszöbölését szolgáló tennivalókra. A szövetség a Balaton és környékének természeti, föld és néprajzi viszonyait évekig tartó kutatómunkával tárta fel, s annak eredményeit egész könyvsorozatban tette közzé.¹² Kifejtette, hogy utakra, csatornázásra, villanyvilágításra és utcakövezésre van szükség a Balaton partján. A szövetség szerint a falukép megváltoztatása, a település modernizálódása hozzájárul a falu minden polgárának gazdagodásához.¹³ Gazdasági és turisztikai okokból a Faluszövetség fontosnak tartotta a Balaton mentén működő motor-üzemű körvasút és abból leágazó, a fürdőhelyeket a távolabb fekvő községekkel összekötő szárnyvonalak kiépítését. A Fonyódon 1924 őszén tartott értekezletükön megállapították, hogy ez a megoldás az olcsóbb balatoni nyaralást, a magasabb látogatottságot és az agrártermékek könnyebb értékesítését segítené elő. A szövetség még a költségeket is hajlandó lett volna megelőlegezni, míg az érdekelt községek ezt utólag téríthették volna meg. A balatoni szárnyvo-

nalak hálózatára azonban még évekig várni kellett.¹⁴

A Balatoni Társaság 1924 szeptemberében rendezte első kongresszusát, amelyen a kormányt dr. Vass József népjóléti miniszter, miniszterelnök helyettes képviselte. A kongresszus tárgya a balatoni fürdők fellendítésének megvitatása volt. Veszprém, Zala és Somogy vármegyék, valamint a balatoni érdekeltségek képviseltették magukat. Érdemi döntés nem született a kongresszuson, azonban ekkor először sikerült az érintett feleket egy tárgyalóasztalhoz ültetni.¹⁵ Így egy folyamat megindult és valami kezdetét vette...?

1925 tavaszán a népjóléti miniszter értekezletet tartott Budapesten a „Balaton-kultusz” fejlesztése, illetve a Balaton tavi gőzhajózás elősegítése érdekében. A rossz pénzügyi viszonyok következtében a Balatontavi Gőzhajózási RT. anyagi nehézségekkel küszködött, ez természetesen kihatott nem csak a fürdőzőkre, hanem a Balaton-vidék gazdasági viszonyaira is. Például a járatok ritkítása nehezítette a fürdővendégek szállítását, ami pedig áttételesen a fürdőturizmusra építő vállalkozásokban okozott bevételkiesést. Az értekezleten az illetékes minisztériumok képviselői, a balatoni kormánybiztos, a parti vármegyék alispánjai, a nagyobb fürdővállalatok, a Balatoni Szövetség és a balatoni érdekeltségek vettek részt. A törvényhatóságok (Somogy, Veszprém és Zala vármegyék) bejelentették, hogy a gőzhajózás támogatására 5-5 ezer aranykoronával járulnak hozzá az 1926-as pénzügyi évtől.

Az értekezlet megfogalmazta azokat az irányokat, amelyeket a jövő fejlesztések során figyelembe kellett venni: 1. Hajózás fellendítése: motoros hajók beszerzése, hajójáratok kibővítése, ezeknek a vasúti menetrenddel való harmonizálása és kikötők létesítése. 2. Teherszállítás bevezetése a hajózás nyereségessé tétele érdekében. Az utóbbi Somogy megyére nézve volt fontos, hiszen a közutak fenntartásához szükséges kőanyagot a megye a Zala megyei Balaton parti kőbányákból szerezte be. A Balatontavi Gőzhajózási RT. a vármegyei szubvenció fejében hajlandó volt Somoggal szerződést kötni alacsony szállítási tarifa mellett. Természetesen a támogatás megítélése nem volt önzetlen cselekedet. A közlekedési vállalatnak biztosítania kellett a Fonyód-Badacsony közti hajójáratok üzembe helyezését és teherszállítási eszközparkjának fejlesztését, hogy a vármegye évi 3000 vagon utépítéshez szükséges kőanyaghoz könnyen hozzájusson Zala vármegyéből.¹⁶ A törvényhatóság által

nyújtott támogatás így a kavicsszállítás mérsékelt tarifái által megtérült. Noha az előzményekhez és a teljesebb képhez hozzátartozik, hogy a vármegye már korábban is 3000 koronával támogatta a vállalatot.

Ugyanebben az évben Tapolcán, Zala vármegye alispánjának meghívására, egy megbeszélésre került sor Somogy, Fejér és Veszprém megyék alispánjainak részvételével, egy Zala megyei bazaltbánya közös megvásárlása ügyében. Nevezett bányára a közutaknak fedőanyaggal való ellátására igen alkalmasnak mutatkozott, ezért célszerűnek látszott a négy megye közös fellépése.¹⁷ Az eredmény nem maradt el: a balatoni körút és a bekötő utak javítása, karbantartása a bányavásárlás nyomán egy időre megoldódott.

A fürdőkultúra fejlesztése, a gyógyfürdők olcsóbbá tétele, és a külfölddel szembeni versenyképességük biztosítása és megőrzése céljából a törvényhatóságok lépéskényszerbe kerültek. A Balatoni Szövetségnek még sikerült elérnie a népjóléti miniszternél, – arra hivatkozva, hogy a tó közegészségügyi viszonyainak javítása kulturális és nemzetgazdasági érdek, – egy közegészségügyi felügyelő kinevezését, akinek elsődleges feladata a fürdők ellenőrzése volt.¹⁸

Az ország pénzügyi helyzete azonban nem engedte meg, hogy a kincstár a legapróbb bevételtől is elessen. Zala vármegye törvényhatósága 1924-ben az 29318/1924. számú átiratában arra tett javaslatot, hogy pénzügyi kedvezményekkel növeljék a Balaton környéki befektetési kedvet és hajlandóságot. A javaslat alap gondolata szerint nem csak a Balaton-menti, hanem az egyéb, az ország területén levő gyógyfürdők számára biztosították az ott épülő új házakra harminc éves időszakra adómentesség, továbbá mentesüljenek az új építkezések a kincstári haszonrészesezés összege alól. Somogy vármegye természetesen támogatta és elfogadta a javaslatot, a pénzügyi és a Népjóléti Minisztérium azonban elutasította a kérést.¹⁹

Néhány további nehézség...

A térség szereplőinek összefogása, javító szándéka ellenére a budapesti napilapok a „Balaton válságáról” beszéltek. A primitív üdülési körülmények és a drágaság miatt a magyar és külföldi turisták máshová mentek, máshol költöttek el a pénzüket.²⁰ Talán ez a probléma nem csak száz évvel ezelőtt volt aktuális? Sőt azok a nehézségek, amelyekkel annak idején, közel száz éve a turisták és a vendéglátók küszködtek, a 21. század elején is,

noha egy kicsit megváltozott formában, még mindig megkeserítik a Balaton-parti nyaralásokat.

Ha egy bátor utazó annak idején a Balaton körül szeretett volna eltölteni egy kellemes nyarat, még mindig nehézségekkel kellett szembesülnie. A közlekedési helyzet tarthatatlansága mellett a gyors meggazdagodás reménye sokakat találékonyásra és szabálytalan eszközök felhasználására ösztönzött. Csak néhány tíz kilométerre a Balaton parttól, a Marcali járáshoz tartozó Nagyszakácsi községben két gyermek a helyi híd alatt Szűz Máriát és az Oltári Szentséget vélte megpillantani. A mende-

monda hírének elterjedésével és terjesztésével megkezdődött a környékbbeliek és a messzi földről érkezők zarándoklata a községbe. A kaposvári apátplébános vezette vegyes bizottság azonban utóbb kiderítette, hogy csak rosszindulatú félrevezetés történt, esetleg alantas anyagi érdekből. A falu néhány lakója esetlegesen (?) így próbálta a turistákat a községbe csábítani...²¹

A 21. század Balaton környéki vállalkozói sem sokkal maradnak el „találékonyság” tekintetében száz évvel korábban élt kollégáiktól.

Jegyzetek:

1. Dr. Neubauer Ferenc bizottsági tag indítványa a vármegyei autonómia mellett Somogyban. In: Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1920. 05. 03. 9288. alispáni/1920. 453. p.,
2. Hasonló törekvések már 1919-ben jelen voltak a térségben.
3. Új Somogy, 1922. 01. 20. 16. sz. 2. p.
4. Budapesti Hírlap, 1923. 04. 08. 79. sz. 3. p.
5. Budapesti Hírlap, 1923. 04. 11. 81. sz. 5. p.
6. Pesti Napló, 1921. 02. 25. 45. sz. 2. p.
7. Pesti Napló, 1921. 07. 08. 148. sz. 3. p.
8. Új Somogy, 1920. 05. 26. 118. sz. 2. p.
9. Új Somogy, 1922. 01. 12. 9. sz. 2. p.
10. Budapesti Hírlap, 1922. 07. 23. 166. sz. 3. p.
11. Képviselőházi Napló 1926. 06. 16. 45. kötet 570. ülés 55. p.
12. Bodor Antal: A falukutatás jelentősége és módja. In: Honismeret 31. évfolyam, 2003/2
13. Új Somogy, 1920. 12. 04. 277. sz. 1. p.
14. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1924. 11. 04. 23278. alispáni/1924. 861. p.
15. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1924. 11. 04. 23278. alispáni/1924. 861. p.
16. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1925. 11. 03. 1294/26409/1925. 734. p.
17. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1925. 05. 04. 12016. alispáni/1925. 217-218. p.
18. Budapesti Hírlap, 1922. 04. 28, 97. szám, 5. p.
19. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1925. 02. 03. 10/963/1925. 40. p.
20. Budapesti Hírlap, 1924. 07. 04. 132. sz. 6. p.
21. Somogy Vármegyei Közgyűlési Jegyzőkönyve. 1925. 11. 03. 31022. alispáni/1925. 689-691. p.

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉS

A megjelenő írásokban a szerzők egyéni véleménye is megfogalmazódik, ez azonban nem szükségszerűen egyezik meg a szerkesztőbizottság nézetével.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

EGY ÉREM KÉT OLDALA

Az arácsi rajt előtt. Alsó sor balról jobbra: Rechnitz Viktor versenybíró, [?] indító. A versenyzők: Almássy Béla, Icsy Rezső, Szabó [?], dr. Labori Károly, dr. Wutskits György, Geőcze János és a hölgyek.
Felső sor: baloldalt katonaruhában, fehér nadrágban a verseny fővédnöke: József Ferenc főherceg.

Az 1. világháború utáni Balaton-átúszások (Balatonfüred és Siófok között) történetének érdekes epizódja, hogy ugyanarról a versenyről két homlokegyenest eltérő beszámoló ismeretes. Ajánljuk ezeket olvasóink szíves figyelmébe.

Az elmúlt évben Almássy Béla balatonfüredi pincér özvegye a Helytörténeti Gyűjteménynek ajándékozott egy fotót (L.sz.: F 2007.52.1), amely az 1927-es Balaton-átúszás rajt előtti pillanatait örökítette meg. A kép hátoldalán az egykori tulajdonos kéziratos feljegyzései olvashatók a versenyről. Elsőként ezt ismertetjük.

Almássy Béla visszaemlékezése szerint 1927. augusztus 20-án [*helyesen: augusztus 6.*¹] a jelenlegi arácsi (Esterházy) strandon délelőtt 10⁰⁰ órakor hat férfi és hat nő indult ezen az átúszó versenyen. Almássy Béla az FTC színeiben versenyzett, meglehetősen jó formában. A kiírt 14 km távolság szerinte csak papíron volt 14 km, valójában ennél

többet kellett teljesíteni. A szabályok nagyon szigorúak voltak: a versenyzőket tájékoztatni a verseny állásáról tilos volt. A kíséző csónakokban az evezős mellett egy versenyellenőr is helyet foglalt. A kísérés csak a versenyző mögött volt engedélyezett. Táplálékot, és innivalót kizárólag a csónak érintése nélkül vehettek magukhoz a versenyzők. A táv felén túl vihar és felhőszakadás tört ki. Almássy szerint a mögötte úszó Geőcze a kialakult zűrzavart és azt, hogy a versenyzők, és a közreműködők magukkal voltak elfoglalva, arra használta fel, hogy kísérijével a csónakba kapaszkodva vontattatta magát, és így eléje került. Elsőnek Geőcze ért a Sió bejáratánál lévő célba, s a nézőközönség azt hitte, hogy ő az első. A kíséző csónakban lévő ellenőr azonban a verseny után jelentette a versenybírósnak a szabálytalanságot, és azt is, hogy meg akarták vesztegetni. Így Geőcze Jánost, a MAE versenyzőjét diszkvalifikálták, és a verseny

győztese Almássy lett. Viszont érdekes, hogy Almássy szerint rövidebbel ezután visszavonták Geőcze kizárását, így őt – Almássyt – megfosztották a győzelemtől. Almássy emlékei szerint a 13 indulóból a versenyt 4 nő, és 3 férfi feladta.

Eredmények [Almássy verziója szerint]:

Férfiak:

- I. Almásy Béla (FTC) 3 óra 17 perc
- II. dr. Labori Károly (MUE) 3 óra 32 perc
- III. dr. Wutskits György (MAFC) 4 óra 10 perc

Nők:

- I. Belházy Bimbi (MUE) 4 óra 20 perc
- II. Szilágyi Marian (FTC) 4 óra 28 perc
- III. Somfai Eszter (MOE) 4 óra 40 perc

Almássy Béla úgy emlékezett, hogy a háború utáni első Balaton-átúszó versenyt 1924-ben rendezték, és azon harmadik helyezést ért el. [Valójában 1922-ben tartották, augusztus 20-án² Valószínűleg azzal keverhette össze, hogy 1924-ben rendezték azt a versenyt, amelyen ő először indult. Továbbá véleményem szerint nem lehetetlen, hogy az 1925-ös versennyel is keverhette visszaemlékezéseit, ahol a verseny első részében valóban vezetett, és nem lehetetlen, hogy Geőcze 1927-es meztelen célbaérését párosította tudat alatt a kizárással. A 27-es versenyen Szekrényessy Attila szerint sem Szabó, sem Wutskits nem indult, ellentétben azzal, ahogy az Almássy feljegyzései szerint a kép hátulján olvasható. De az is elképzelhető, hogy valóban úgy történtek az események, ahogyan arra Almássy emlékezett.]

És most lássuk a „hivatalos” verziót, Szekrényessy Attila kutatásai szerint.³

Az 1927-es Szekrényessy Kálmán emlékversenyre 13 nevezés érkezett. Augusztus 6-án⁴ a füredi strandon fél tíztől Balogh János cigányprimás bandája a gyülekező közönséget szórakoztatta, miatt a díszvendégek (József Ferenc főhercegre és feleségére), valamint a versenyzőkre vártak. Tíz óra után megérkezett a főhercegi pár, őket báró Wlassics Tibor, a Balatoni Társaság elnöke köszöntötte. A hat férfi és hét hölgyúszó kissé megkésve sorakozott fel a balatonarácsi Esterházy strandfürdő fa hídján. Ezt követően Füzesséry Zoltán, a MVE elnöke üdvözölte a versenyzőket, akik a tervezett tíz óra helyett, háromnegyed tizenegykor startoltak. Az

úszókat több evezős csónak kísérte.

A rajt után mintegy háromnegyed órával indult a kikötőből a síófoki révkapitányság „Ágnes” nevű motorosa, mely a versenybírákat és a sajtó képviselőit szállította. Az érdeklődőket és a versenyzőket hozzátartozóit a „Hekla” [Helka] személyszállító gőzös, valamint a „Hableány” motoros vitte. A verseny meglehetősen kalandos vállalkozásnak bizonyult. Geőcze rögtön a mezőny élére tört, és sikerült is vezetését mindvégig megtartania, sőt már a verseny elején előnyét mintegy száz méterre növelte. Dr. Szilárdffy György (MVE) félórás úszás után feladta a versenyt. Déli tizenkét óra után viharosra fordult az idő. Ekkor adta fel a második férfiúszó, dr. Labori Károly. Háromnegyed egy körül megkezdődött a felhőszakadás. Ekkor szállt ki a versenyből Barcza Elemér (MUE), és Icsey Rezső (MUE). Az élen haladó Geőcze ekkor már túl volt a nyolcadik kilométerén, és közel hatszáz méterrel vezetett Almássy előtt. A viharban komoly kavargás támadt, a borulékony csónakok utasai a nagyobb hajókra húzódtak. Fél háromkor állt el az eső, a Balaton is lecsillapodott, és folytathatták a versenyt. Két férfi és öt nő maradt csupán versenyben. Az élen Geőcze, utána Almássy, a harmadik helyen Belházy Margit (Bimbi), őt követte Szilágyi, Ulbing, Filics és Pethő.

Geőcze Jánost a parton nagy lelkesedéssel fogadták. Néhány száz méterre a céltól – a tavalyihoz hasonlóan ezúttal is – elhagyta az ereje, de a szurkolók biztatására újra összeszedte magát. A nagy igyekezet következtében azonban elveszítette fűrdőnadrágját, és pucéran érkezett be a célba. A második helyezett Almássy, partot érve, összerogyott. Mesterséges lélegeztetéssel (és konyakkal) próbálták magához téríteni, azonban folyton összeesett a kimerültség miatt.

A nehéz, viharos Balatonban lezajlott viadal eredménye a következőképpen alakult:

1. Geőcze János (OTE): 5 óra 13 perc
2. Almássy Béla (ESE) 5 óra 49 perc
3. Belházy Margit (Bimbi) (MUE) 5 óra 52 perc
4. Szilágyi Margit (FTC) 5 óra 58 perc
5. Ulbing Gizella (MUE) 6 óra 15 perc
6. Filics Elza (MUE) 6 óra 42 perc
7. Pethő Piroska (MUE) 6 óra 49 perc

Jegyzetek:

1. Balaton. 1927. szeptember, 118. p.
2. Lichtneckert András szerk: Balatonfüred és Balatonarács története. Balatonfüred, 1999. 695. p.
3. Szekrényessy Attila: A Balaton-átúszások története. Budapest, 2005. 107 – 111. p.
4. Balaton. 1927. szeptember, 118. p.

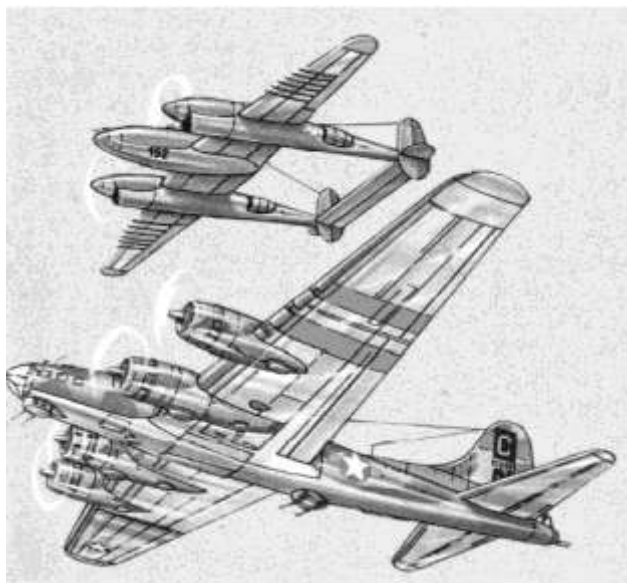
VERESS D. CSABA

BALATONFÜRED A FRONT ELSŐ VONALÁBAN

Magyarország már harmadik éve vett részt a tengelyhatalmak – elsősorban a Német Birodalom – oldalán a II. világháborúban, mikor a háború borzalmi lesújtottak a háterszagra is. Az Amerikai Egyesült Államok haderejének Dél-Itáliában összpontosított 15. hadászati légi hadserege (15. AAF) 1944. április 3-án megkezdte Magyarország hadi- és gazdasági fontosságú célpontjainak légi bombázását, amely – kisebb megszakításokkal – 1945. március 16-ig tartott. Balatonfüred nem tartozott a hadi- vagy gazdaságilag fontos és stratégiailag kijelölt célpontok közé. Bár a Balaton hatalmas víztükre felett hatalmas magasságban – mint kiváló tájékozódási pont felett – szinte naponta megjelentek a – sokszáz – négymotoros bombázó-repülőgépek által keltett kondenzcsíkok, Balatonfüredet bombatámadás nem érte. A közeli Veszprém-jutasi repülőtérrel felszálló Magyar Királyi 10/III. honi vadászpilóta-osztály – majd szeptembertől ezred – elhárító kötelékei és a Bécs térségében összpontosított 8. német honi vadászpilóta-hadosztály („Jagddivision”) egységei szinte minden esetben a Balaton légterében megtámadták az amerikai bombázó- és vadászpilóta-gepeket. Az USA 2. bombázócsoport 96. bombázószázadának egyik B-17 „Flying Fortress” négymotoros bombázója a Zirc-től északra lévő Flóramajornál zuhant le. Személyzete ejtőernyőkkel kiugrott: a másodpilóta szörnyet halt, nyolc katona sikeresen földet ért. A nyolc katonát Pécsely közelében fogták el a magyar katonák.¹ A „Balatonfüred” című újság június 24-i száma szerint, az előző szerdán – azaz június 14-én – délelőtt 10 óra körül nagy légi harc bontakozott ki a Balaton felett. A német vadászpilóta-gepek által megtámadott amerikai gépek egyike – sérülései miatt – kényszerdobást hajtott végre. A kioldott tizenhét bomba a balatonfüredi szívkórház és az arácsi vasútállomás

közi szőlőkben robbant fel. A Brázay-féle kertészetben lévő villa is találatot kapott, a tulajdonost azonban élve ásták ki a romok alól. (valójában a villa gazdasági épületének a tetőzete sérült meg, egy másik, közelben álló villa kapott telitalálatot, ennek tulajdonosát mentették ki, és néhány szőlőmunkást temetett be a bombák által felvetett föld – a szerk. = Máthé János visszaemlékezései [kézirat] Helytörténeti Gyűjtemény; Vár ucca tizenhét: Cholnoky Jenő írásai. Veszprém, 1998. 319. p.; Balatonfüred, 1944. június 24., 3. p.)

Két nappal később, június 16-án, pénteken délelőtt 9–10 óra körül újra légi harc bontakozott ki a mintegy ötszáz amerikai bombázó- és több száz kísérő vadászgép valamint az őket támadó magyar és német vadászgépek között, részben a Balaton felett. A „Balatonfüred” című újság és a hivatalos adatok szerint – többek között – a fentebb említett magyar vadászpilóta-osztály egyik pilótája – Lőrincz Mátyás szakaszvezető – a légi harc során az amerikai I. vadászpilóta-gepcsoport két P-38/J „Lightning” típusú kéttörzsű motoros kísérő vadászpilóta-gepét lelőtte. Az egyik Balatonendrénél zuhant le – pilótája hősi halált halt –, a másik – gyártási száma: 43 28357 – Szántódnál zuhant a Balatonba. A pilóta ejtőernyővel sikeresen kiugrott – személye ismeretlen – és a „Balatonfüred” című újság szerint a balatonfüredi hajógyár körül ért földet, és hadifogságba került.²

B-17-es légierőd és P-38-as kísérővadász

1944. július–augusztus hónapokban a Balaton felett mennydörgésszerű morajjal, hosszú, fehér kondenz-csíkokat húzva százával repültek északi-északnyugati irányba az ezüstösen csillámló amerikai bombázó-repülőgépek.

A Magyarországot – és elsősorban Budapestet – érintő amerikai légitámadások miatt számos katonai- és ipari létesítményt telepítettek vidékre, elsősorban a Dunántúlra.

Ezek egyike volt a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia – Czlenner Imre vezérőrnagy parancsnoksága alatt –, melyet 1944. szeptember 1. – október 16. közti időben Balatonfüredre telepítettek teljes tanszemélyzetével és hallgatóságával. Ezt úgynevezett „gyepűszállásnak” nevezték, így leplezve a légmentes kitélepítést.³

Közben – az ekkor még nagyon távoli keleti fronton, a szovjet haderő déli szárnyán megindított iasi–kisinyovi támadó hadműveletben – 1944. augusztus 20. – szeptember 20. között – a 2. és 3. Ukrán Frontok hadseregei áttörték a német haderő hadászati védelmének déli szárnyát Romániában. Ezért szükségessé vált egy új hadászati védelmi rendszer kiépítése a német birodalom délkeleti határainak védelmére, elsősorban a magyarországi Dunántúlon. Ezért a német „Oberkommando des Heeres” – OKH (Hadsereg Főparancsnokság) – 1944. szeptember 22-én utasította a Magyarország térségében harcoló „Heeresgruppe Süd” (Déli Hadseregcsoport) parancsnokát, hogy azonnal kezdjék meg egy új hadászati védelmi rendszer kiépítését Kassától a Dráváig (Curgó). A védelmi rendszer bal szárnyát Kassa-Budapest közötti a „Karola-állás”, a jobb szárnyát pedig Budapesttől Curgóig, azaz a Dráváig a „Margit-állás” alkotta a tervek szerint. A védőállás Budapest Délnyugat (Érd), Velenicei-tó Észak, Székesfehérvár Dél, Balatonakarttya, Balaton északnyugati part-vonala, Keszthely Kelet, Határarok-csatorna, Curgó (Dráva) peremvonallal került megépítésre. Mivel a szovjet főtámadás – Bécs főirányban – a Dunántúlon volt várható, a „Margit-állás” (vagy vonal) előtt két megelőző védővonalat is terveztek: a bal szárnyon a Sió-csatorna mögött, a „Jenő-vonalat”, illetve Balatonmária és Curgó között a „Richárd-vonalat”.

A védelmi állások kiépítésének vezetése a Balatonkenesén állomásozó német 397. sz. Nyugat-Magyarországi Főparancsnokságnak alárendelt német 19. sz. Magasabb Utászparancsnokság irányította, a mellé-rendeltségében lévő magyar Országos Erődítési Parancsnokság közös irányításával. Az erődítési munkákat – a polgári lakosság tömeges alkalmazásával német és magyar műszaki csapatok, valamint az augusztus elején – még Erdélyben – lefegyverzett 1. szlovák gyalogos hadosztályból szervezett 1. szlovák műszaki hadosztályvezredek végezték, melyeket elsősorban a Balaton térségébe vontak vissza. (A szlovák hadosztály parancsnoksága Zircre települt.⁴)

Az erődítési munkák komolyan érintették Balatonfüredet is: a Balaton partján és a sétányokon sűrű drótkadályok és szögesdróthengerek – közbeiktatott aknazárakkal – igyekeztek megakadályozni a szovjet csapatok partraszállását. A műszaki akadályok mögött, a parkokban lövészárkok és fedezékek, futóárkok és géppuska-, valamint tüzérségi állások készültek. Ezek a védőállások Balatonfüred két oldalán – a partmenti nádasok mögött is – több védelmi lépcsőben is kiépültek. De erődített őrállások épültek ki a tóba vezető töltések végén, valamint a nádasok rengetegében is. Tüzérségi állásokat építettek ki a tóparttól nyugatra emelkedő magaslatokon, és partvédelmet támogatta a magyar 204/7. fényezőút egység összesen 18 db nagy fényerejű légvédelmi fényszóróval.

Mielőtt a Balaton vizének az elaknásítása megkezdődött volna, a Magyar Királyi 1. folyamzár-ezred a Dunáról – a felduzzasztott Sió csatornán át – megkezdte az AM-1 – AM-10 jelzésű, egyenként 25 tonnás, három fős, egy darab 20 mm-es nehézpuskával és egy 8 mm-es ikergéppuskával felfegyverzett – tíz darab aknász-motorcsónak áttelepítését a Balatonra. A magyar folyamőr-legénység szomorú fegyelmi állapotára vetett fényt a felduzzasztott csatornán felfelé hajózó aknász-motorcsónakok legénységének viselkedése. Az AM-ek Ozoránál, a 33. folyam-kilométerkőnél tartottak pihenőt – s a polgári lakosság legnagyobb megdöbbenésére – a magyar folyamőr-katonák bejelentették, hogy egy liter borért egy liter benzint hajlandók cserélni. Sőt, komolytalankodva felajánlották, hogy három liter borért már egy géppuskát is adnak. Egyúttal hangoztatták, hogy hiábavaló a visszavonulás, mert a Balatonra érve, úgymint felrobbantják a motorcsónakokat. Egyébként az AM-1. jelű motorcsónakot felrobbantva, a csatornába süllyesztették, hogy megakadályozzák, vagy legalábbis gátolják hasonló szovjet folyami harci naszádok behatolását a Balatonra.⁵

A végül is kilenc darab aknász (vagy utász) motorcsónak a balatonfüredi kikötőben vetett horgonyt. Október végi beérkezésük után – pontos időpont ismeretlen – a Balatonfüredre települt német „Kommandant des Plattensee” (Balatoni Parancsnokság) – parancsnoka: Hilmstedt tengerész-kapitány – alárendeltségébe került. A parancsnoknak volt alárendelve egy német parancsnokság Balatonalmádiban: a „Marine Sonderkommando” (Különleges Tengerész-

parancsnokság), amely a Balatonon hajózó német eredetű motorcsónakok és a német tengerész-legénység vezetését látta el.⁶ A parancsnokságnak volt alárendelve a magyar Illey-harccsoport, mely a Magyar Királyi 1. folyamzár-ezred II. és III. zászlóaljainak maradványai-ból állt.

1944. október első felében a magyar kormányzat előkészületeket tett a háborúból való „kiugrás” végrehajtására. Lajtós Árpád vezérkari őrnagy a háború után – börtönbüntetése alatt – írta meg *„Hadtörténelmi visszaemlékezéseim”* című memoárját. Ebben írta, hogy a Balatonfüreden működő Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia parancsnokságát is beavatták a Horthy Miklós kormányzó és szűkebb tanácsadói köre által tervezett a háborúból való „kiugrás” terveibe. Lajtós Árpád szerint a kiugrási kísérlet részeként a Honvéd Hadiakadémia tisztjeit felfegyverezték. Tisztenként egy-egy darab puska és hat darab golyószóró volt a fegyverzetük. Mivel hadiakadémia hallgatói között – különösen a II. évfolyamon – sok volt a németbarát, a hallgatókkal azt közölték, hogy a fegyveres készülődés egy várható ellenséges ejtőernyős támadás elhárítására szükséges.

A „kiugrás” előtti napon, 1944. október 14-én, szombaton vitéz nemes Vörös János vezérezredes, a Magyar Királyi honvéd vezérkar főnöke, hivatalos szemlét tartott a balatonfüredi Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémián. Mindenkit összehívtak a II. évfolyam tantermébe, ahol éppen hadászati óra volt. Vörös vezérezredes felrajzolta a táblára az aznap reggeli front hadművelési helyzetét, majd feltette a szokásos tanári kérdést: *„Ön, mind a Honvéd Vezérkar Főnöke, ebben helyzetben milyen elhatározásra jut?!”* Néhány válasz után közölte, hogy ő már döntött, elhatározását tehát nem ezektől a válaszoktól tette függővé. Ezek után élesen kifakadt a németek ellen, hangsúlyozta, hogy egyetlen állam sem áldozhatja fel magát a szövetségi hűség oltárán! Másnap, 1944. október 15-én, vasárnap, 13–14 óra körül, a kormányzói beszédnek a Magyar Rádióban történt többszöri beolvasása után – Lajtós Árpád leírása szerint – *„kiosztottuk a fegyvereket és megszálltuk (t.i. Balatonfüreden! <sic!>) a harcászati fontos pontokat, útzárákat készítettünk és megszálltuk a postaközpontot. Minden arra haladó német gépkocsit feltartóztattunk, a németeket lefegyvereztük!”* Leírása szerint *„egy kb. 200 főnyi SS-század – bácskai svábok – bejelentették csatlakozásukat ...”*

Mint közismert a „kiugrási” kísérlet sikertelenül végződött, s a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom – vette át a nap végére az ország feletti teljhatalmat.

Lajtai Árpád leírása szerint 1944. október 17-én a Magyar Királyi Honvéd Hadiakadémia rangidős vezetőit a Vezérkari Főnökség személyi csoportjához rendelték, ahol a tisztek *„valahogy kimagyarázták magukat a balatonfüredi eseményekből ...”*

A súlyosan kompromittált Vörös János vezérezredes néhány nap múlva, Kecskeméten megadta magát a szovjet hadseregnek, Lajtós Árpád katonai karrierje viszont tovább ívelt felfelé: az 1944 októberében felállított Magyar Királyi „Szent László” gyalogoshadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki, s ebben a beosztásban majd 1945. március 25-e utáni napokban, itt Balatonfüreden adta meg magát a szovjet csapatoknak, miután dezertált hadosztályától. 1944. október–november folyamán rohamosan bontakoztak ki a hadi események Magyarországon: november 4-én a szovjet 2. Ukrán Front hadseregei megközelítették Budapestet, a 3. Ukrán Front hadseregei közül az 57. hadsereg Kaposvár felől, a 4. gárda-hadsereg pedig Siófok felől közelítette meg a „Margit-vonal” középpontját képező Balatont, illetve a „Margit-vonal” központi részét képező „Balatoni védőállást”.

1944. október–november hónapokban változatlanul tovább folyt a „Margit-vonal” erősítése (Balatonfüreden is). A védőállásokat csak november 24-e után kezdték csapatokkal ellátni. A november 24-én Székesfehérvár körzetében kirakódó német 153. „Feldausbildung Division” (tábori kiképző hadosztály) 1928-as születésű – tehát átlagban 16 éves – újoncait vezényelték a „Margit-vonal” Polgárdi és Füle közti védőállásaiba. A hadosztály 717/I. tábori kiképző zászlóalját vasúti szállítással Balatonfüredig hozták, majd a zászlóalj a balatoni védelmi állások legkritikusabb „bástyájában” – a Tihany-félszigeten – foglalt el védőállásokat. November 28-án Balatonfüredre érkezett a Magyar Királyi 101. sz. páncélvonat azzal a feladattal, hogy Balatonfüzfő–Tapolca között mozogva, lövegeivel és géppuskáival támogassa – ahol az szükséges – a partvédelmet. December 1-én a közeli Balatonalmádiba települt a balatoni partvédelem legmagasabb vezetése: a Magyar Királyi 3. hadsereg parancsnoksága (parancsnoka: vitéz Heszlényi József vezérezredes). A közvetlen

vezetés a székesfehérvári Magyar Királyi II. hadtest parancsnokságára hárult (parancsnoka: Kudriczy József altábornagy), amely szintén december 1-jén Lepsényből Hajmáskérre, majd Balatonfüredre települt.⁸

Közben – a Balatonfüredi Hajógyárban – befejeződött a felfegyverzése és páncélozása az alábbi balatoni: CSOBÁNC, SZIGLIGET, SZENT ISTVÁN, SZENT MIKLÓS motorshajóknak és a FOGAS halászhajónak.

Egyidejűleg – a már a Balatonra került – kilenc aknász-(utász) motorcsónakot (AM-2 – AM-10) kiegészítették 13 db – ugyancsak géppuskákkal és gránátvetőkkel felfegyverzett és a magyar hadsereg által igénybevett – polgári motorcsónakkal. A HELKA és KELÉN gőzhajókat, valamint a KOMP-I és KOMP-II egységeket a hajókon szolgáló magyar és német tengerész-katonák számára lakóhajóknak rendezték be. December 4–5-én ugyanis Balatonfüredre érkezett a Magyar Királyi I. folyamzár-ezred II. és III. zászlóaljának töredéke, melyből kialakították az Illey-harccsoportot, Illey Tamás folyamőr-alezredes parancsnoksága alatt. A harccsoport egyes részeit a felfegyverzett hajókon és motorcsónakokon alkalmazták. A magyar tengerészalakulatok – a „Balatoni Flottilla” is – a Balatonfüreden állomásozó „Kommandant des Plattensee” (parancsnoka: Hilmstedt kapitány) alárendeltségében voltak.

Mindezekkel egyidejűleg a Balatonfüredi Hajógyárban tovább folyt a tizenhét egységre tervezett, egyenként 28 tonnás, nyolc fős, két 40 mm-es gépágyúval és nyolc darab géppuskával felfegyverzett páncélos aknász-motorcsónakok (PAM-ok) gyártása. Ezekből 1944 őszére csak kettő – a PAM-21 és a PAM-22 – állt szolgálatban. További hat gyártás alatt állt, de nem készültek el a háború végéig.⁹

1944. december 2–3-án a szovjet 3. Ukrán Front 4. gárda-hadserege megszállta a Balaton egész déli partvidékét, illetve december 3-án Siófoknál és Mezöszentgyörgynél áttörte a „Margit-vonal” előzetes védőállását, a Siócsatorna mögött kiépített német-magyar „Jenő-vonalat.”

A Balaton déli partjáról a menekülők áradata özönlött át csónakokon, hajókon a rettegett szovjet csapatok elől az északi partra, többek között Balatonfüredre is. Siófokról december 3-án délután 13 óra körül indult el a KISFALUDY csavargózós, zsúfolva menekülőkkel.¹⁰

Ezzel a megerősített Balatonfüred – annak ellenére, hogy a „Margit-vonal” peremvonala és a déli parton kialakuló szovjet első vonal között ott terült el 10–12 km szélességben a Balaton vize! – Balatonfüred a német-magyar védelmi rendszer első vonalába került.

1944. november–december fordulóján számos katonai intézmény települt Balatonfüredre. Ezek között elsőnek kell megemlítenünk a Magyar Királyi 534. sz. hadikórházat a Balatoni Szövetség Üdülőház Szövetkezetének (*ma: Arany Csillag Apartmanház – a szerk.*) épületében. A hadi-kórházba a távoli – és egyre közeledő – frontvonalakból egyaránt szállítottak ide sebesült, és beteg magyar honvédeket. Tóth-Bencze Tamás helytörténeti kutató adatai szerint valószínűleg 1944. december 6-án halt meg a kórházban az első két magyar katona: Lengyel János tartalékos szakaszvezető (anyja neve: Krakovai Mária, Bánszállás, született: 1916. 10. 26.) a 13/III. honvédszászlóaljtól gránátrobbanás okozta sérüléstől. Ugyanaznap halt meg a kórházban Mészáros Sándor honvéd is (anyja neve: Muhál Johanna, Kistelek, született: 1909. 04. 26.) ugyancsak a 13/III. honvédszászlóaljtól kézi-gránát-robbanástól.¹¹ Őket követte még kb 51 hősi halált honvéd, akik a balatonfüredi – Vázsonyi úti – régi temetőben tömegsírban nyugszanak.¹²

1944 decemberének első napjaiban Balatonfüreden – a Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi Hajógyárában települő német „Kommandant des Plattensee” (parancsnoka: Hilmstedt tengerészkapitány) parancsnoksága alatt – még csak a Magyar Királyi I. folyamördandár részeiből megalakult Illey-harccsoport összpontosult. Parancsnoka: Illey Tamás folyamőr-alezredes volt. A harccsoport két részből állt: az I. folyamzárzászlóaljból (szálláskörzete a balatonfüredi polgári iskola épületében) és 2. zárvédelmi-századból állt. (Parancsnoka: Fábíán [?] százados volt.) A század szálláskörzete a balatonfüredi Yacht Klub (*ma: Stefánia Vitorlás Étterem – a szerk.*) partközeli épületében volt. Ennek közelében horgonyzott a századnak alárendelt – felfegyverzett – FOGAS nevű motoros halászhajó.¹³

A német IMRDD („Inspecteur des Minnenräumdienstes Donau”) „Kriegstagebuch”-ja, – hadinaplója – 1944. december 10-én tett említést arról, hogy a magyar „Balaton Csoport” („Gruppe Plattensee”) kilenc utász (aknász) motorcsónakkal rendelkezik. December 14-én már azt

írja, hogy a csoportnak rendeltek alá egy kis halászhajót („*ein kleiner Fischdampfer*”), az említett FOGAS-t, öt motorcsónakot, egy rendőrségi motorcsónakot („*polizeiboot*”), melynek a második példánya épülőben van a balatonfüredi hajógyárban. A Kriegstagebuch (hadinapló) megjegyzi: „*Benötigen aber 200 l. Benzin pro Einsatzstunde, was nicht beschafft werden kann*” azaz: „*a bevetési időszakokra szükség lenne 200 liter benzinre, de az előteremthetetlen*”¹⁴

Az Illey-harccsoport felvonulásával egyidejűleg Balatonfüreden 1944. december 4.–8. között végrehajtották – zömében III. korcsoportos levante fiatalokból – a partvédelemre tervezett „Balaton-zászlóalj” megszervezését. Századait – az 1. századot – Nagyvázsöny, – a 2. és 3. századot pedig – Pécsely és Vászoly községekben vonták össze négyhetes gyalogsági alapkiképzésre.

Mivel a Szántód és Tihany-félsziget közti szorosban december 3-án és 4-én a szovjet 4. gárdahadsereg csapatai megkísérelték az erőszakos átkelést – bár ezt a német 10. csatarepülő- és 2. zuhanóbombázó-ezredek részei visszaverték –, szükségesnek látszott jelentősebb magyar katonai erőket összpontosítani a – „Margit-vonal” központi részét képező „Balatoni-védőállásban”.

A Magyar Királyi 3. hadsereg parancsnoksága a Balaton – Balatonfűzfő és Zánka közti – partvédelmére rendelte a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatait. A hadosztály parancsnoksága (Kalkó Gyula vezérkari ezredes) Balatonfüreden rendezte be főhadiszállását, a községháza épületében (*ma: Zeneiskola – a szerk.*).

A hadosztály csapatai Balatonfüred két oldalán – Balatonfűzfő-Csopak között a Magyar Királyi 25. honvédgyalozezred –, Aszófő-Zánka között pedig a Magyar Királyi 26. honvédgyalozezred csapatai foglaltak el partvédelmi védőállásokat.

Balatonfüreden csak a német „Kommandant des Plattensee” hadihajós egységei és a magyar Illey-harccsoport folyamzár alakulatai maradtak.

1944. december 8 – 9-én befejeződéséhez közeledett a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály felvonulása a Balatonfűzfő-Zánka közti védelmi partszakaszra. Balatonfüredre csak a hadosztályparancsnokság települt. A december 8-ról 9-re forduló éjszaka a Balaton DK-i partvidékén felvonuló szovjet 4. gárdahadsereg egy – több rohamcsónakból álló – harccsoportja Siófokról Balatonfüred irányában hajtott végre rajtaütésszerű átkelési kísérletet.

A „Kommandant des Plattensee” német és magyar hadihajós egységeit időben riasztották, a felfegyverzett hajók és motorcsónakok kifutottak Balatonfüred és más – talán Balatonalmádi – kikötőkből, s heves vízi ütközetben a támadó szovjet egységet visszaverték. Sajnos, a tényen kívül más részletek ismeretlenek.¹⁵

Valószínűleg az események meggyorsították a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatainak felvonulását. December 9-ére befejezte az elrendelt megerősített balatoni védelmi partszakaszon kijelölt állásainak elfoglalását. A csapatok elhelyezkedése Balatonfüredet nem érintette. A csoportosítás kilenc magyar és két német zászlóaljból állt, három könnyű ágyús üteggel és négy darab nehéz páncéltörő ágyúval merősítve.

Nem a gyalogoshadosztálynak, hanem a Magyar Királyi II. hadtest-parancsnokságnak volt alárendelve a Magyar Királyi 101. sz. páncélvonat. Az úgynevezett magas szerelvény forgótornyában egy db 10 cm-es ágyú, páncélvagonjaiban nyolc db géppuska állt tüzelésre készen. A páncélvonat parancsnoka Tahy főhadnagy volt. A páncélvonat napközben Balatonfüred pályaudvaron vesztegelt. Általában délután 18 órakor indult el Balatonkeneséig, majd hajnalban lefutott Tapolcáig. A legtöbbet Tihany körzetében mozgott. Időnként megállt, s lövéseket adott le ágyújából a Balaton déli partja irányába.¹⁶

Mivel, különösen a Szántód-Tihany közti szoroson át szovjet áttöréstől kellett tartani, megkezdődött a balatoni védőállások előtt a Balaton elaknásítása. December 10-e előtt Somorjáról megérkezett Balatonfüredre a kellő mennyiségű érintő- és taposóakna, azokat a balatonfüredi sétánnyal szemben a Balaton vizére épített Hidegfürdő nagyméretű faépületeiben raktározták el.

A Magyar Királyi Illey-harccsoport aknász-osztaga (parancsnoka: Zoltay Endre őrnagy), illetve annak speciális aknász-szakasza Varga Sándor és Eperjesy Sándor folyamőr-századosok irányításával 1944. december 9–12-e között, három ütemben az alkonyati és esti órákban megkezdték az érintőaknazár telepítését a balatonfüredi hajógyártól – a Tihany-félsziget mentén – az aszófői öbölíig. Az első ütemben a balatonfüredi-öblöt és a tihanyi révet aknásították el. Az aknásítási munkák december 12-én tovább folytatódtak: a fent említett aknász-szakaszok 110 db lehorgonyozott úszóaknát telepítettek a Szántód

– Tihany közti szorosba, de 200 db úszóakna még szállítás alatt állt.¹⁷

December 17-re beérkezett a német „Dél-Hadseregcsoporthoz” közvetlen 912. német könnyű rohamcsónak parancsnokság összesen 27 db rohamcsónakkal. A parancsnokság ugyan Pécselyen települt, de az 1. szakasz Balatonfüredre, a 2. szakasz Udvariba, a 3. szakasz pedig Akaliba volt.¹⁸

December 9-től Balatonfüreden jelentősebb események nem történtek. A december 27-i jelentések szerint – a mínusz 10 Celsius fokos hideg miatt – a Balatonon zárt jégtakaró alakult ki, de csak a part közelében volt teherbíró. (Ezzel kapcsolatban a német parancsnokság az ismert Balaton-kutató – Cholnoky Jenő – véleményét is kikérte. – a szerk. = *Vár ucca tizenhét: Cholnoky Jenő írásai. Veszprém, 1998. 323. p.*) December 29-én a jégtakaró a partvonaltól 1000 méteres távolságig járhatóvá vált. Az időközben – december 20-án – Hajmáskérről Ajkára települt Magyar Királyi II. honvéd hadtestparancsnokság műszaki parancsnoka elrendelte, hogy Balatonfüred előtt és a Szántód-Tihany közti szorosban, a parttól átlagosan 1 – 1,5 km-re 2 – 3 méter széles csatornát kell vágni jégtörő hajókkal. Néhány balatoni hajó orrát betonnal kitöltve, alkalmi jégtörő-hajókat rögtönöztek, s az utasítást végrehajtották. Az így létesített csatornák azonban hamar befagytak, illetve a feltorlódott jégtáblák még fokozták a jégmező vastagságát. Ezért a balatonfüredi Magyar Királyi Illey-harccsoport aknász-osztagai a jégmezőn 8–10 méterenként taposó-aknákat telepítettek.¹⁹

A balatoni jégmező egyre-másra csábította a magyar katonákat a szökésre. A Magyar Királyi 3. hadsereg- és a Magyar Királyi II. hadtest utasította a Balatonfüreden települt Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály parancsnokságát, hogy tábori bírósága – mint rögtönítélő bíróság – a legszigorúbban torolja meg a szökéseket. Ennek megfelelően 1945. január 10. – 26. között az említett hadbíróság hat halálos ítéletet hajtatott végre. 1945. január 12-én a Magyar Királyi II. hadtest parancsnoksága (parancsnoka: Kudriczy István altábornagy) Ajkáról Balatonfüredre, a Stefánia-gyógyászati épületébe (Horváth-ház) települt át. A hadtest Hadfegyelem-biztosító Parancsnoksága pedig a csendőrségi-üdülőház épületeit (*ma: Hotel Kelén – a szerk.*) foglalta el.²⁰

Az 1945. január 18-án megindított Konrád-III fedőnevű (budapesti) felmentési kísérlet (el-

lentámadás) támogatására a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály csapatait kivonták a balatoni védőállásokból (parancsnoksága is távozott Balatonfüredről) 1945. január 19-én. A közeli Sió-arcvonalba átvezényelt 25. gyalogoshadosztály helyét a Balatonkenese-Zánka közti partvédelmi állásokban az úgynevezett Csoknyai-harccsoport vette át, vitéz Csoknyai Pál ezredes vezetésével 1945. január 20-tól.²¹

A Csoknyai-harccsoport ugyancsak Balatonfüreden rendezte be parancsnokságát a község-házában. A harccsoport-parancsnokság alárendeltségébe került az Illey-harccsoport, amely változatlanul Balatonfüreden maradt. A harccsoportnak volt alárendelve – Balatonkenese-Balatonfüred között – a „Balaton zászlóalj”, illetve Balatonfüred-Zánka között vonult védelmi állásokba a Magyar Királyi 14/II. honvédszászlóalj. Az Andreisz-csoportot az Illey-harccsoportnak rendelték alá. A harccsoportnak ugyancsak alárendelt Magyar Királyi 57. utász-zászlóalj két százada (Balatonalmádi és Tihany), a 204/7. magyar fényszórós-szakasz, a 11/11. magyar elektromos-akadály raj és a 21/3. ágyús üteg elhelyezkedése ismeretlen. A német „Carl” zászlóalj a védelmi vonal középső részén – talán szintén Balatonfüreden – helyezkedett el. A Magyar Királyi 20. gyalogoshadosztálytól átirányították a Magyar Királyi 20. páncélvadász-osztály egy osztagát Németh Károly hivatásos hadnagy parancsnokságával.

A Csoknyai-harccsoport hadinaplója naponként és részletesen tárgyalja a harcászati történeteket (lásd: Veress D. Csaba: Magyarország hadi krónikája 1944 – 1945. Bp. Militária, 2002–2003. I–II. kötet), – jelen munka csak a Balatonfüreden történeteket tárgyalja – 1945. január 20-án délelőtt Beregfy Károly vezérezredes, hadügy-miniszter tett látogatást Balatonfüreden. Szemlét tartott a tihanyi védőállásokban – egy első vonalbeli géppuskaállásban –, majd de. 10 órakor Veszprémbe távozott. (Zákonyi Ferenc: „Balatonfüred” c. könyvében a 296. oldalon idézett tiszti gyűlésről a hadinapló nem tett említést.) Január 26-án megemlégette a hadinapló, hogy a Balaton felett német vagy magyar vadászgépek két amerikai bombázórepülőgépet lelőttek. Ugyanakkor hozzáfűzte, hogy a repülőgépek „elmenekültek”. Január 29-én a 14/II. honvédszászlóalj védelmi partszakaszát – a déli partról – szovjet rajtaütés érte. A helyzet olyan súlyosnak mutatkozott, hogy a gyalogsági pa-

rancsnokság riasztotta a balatonfüredi Illey-harccsoportot és az 57. magyar utász-zászlóaljat, valamint a 101. sz. páncélvonatot. Az Illey-harccsoport két szakaszát a balatonfüredi pályaudvarra rendelték, hogy szükség esetén az ott veszteglő páncélvonattal a veszélyeztetett védelmi partszakaszra menjenek. Erre azonban nem került sor.

Ugyanaznap déli 12 órakor a 101. sz. páncélvonatnak a „Balaton zászlóalj” 3. századát a Siócsatorna frontvonalba kellett volna szállítani. Az orkánszerű szél és a nagy hófúvás az akciót lehetetlenné tette, a páncélvonat nem tudott közlekedni. A századot másnap, január 30-án, hajnali 05 óra 40 perckor gyalog indították útnak. Másnap, január 31-én a balatonfüredi pályaudvaron veszteglő 101. sz. páncélvonatot – hadseregparancsnoki utasításra – Lepsénybe indították, a Magyar Királyi 25. gyalogoshadosztály támogatására. Az elvonult páncélvonat pótlására a tapolcai fűtőházban javítás alatt álló 102. sz. páncélvonat állt be a balatonfüredi pályaudvarra február 6-án. Ugyanis február 9-én a 101. sz. páncélvonatot Komáromba rendelték. Február 13-án a balatonfüredi harccsoport parancsnokságról Jeremiás csendőr-főhadnagy két csendőr-szakasza elvonult. Helyébe érkezett dr. Doszpoly Dezső csendőr-hadnagy 22 fő csendőrrel és három géppuskával.

Február 15-én délután 17³⁰ – 18¹⁵ óra között a déli partról szovjet közepes tűzérségi lövedékek csapódtak be a balatonfüredi pályaudvartól kb. 200 méterre délre és északra. Másnap, február 16-án Balatonfüredre – a harccsoport megerősítésére – érkezett a Magyar Királyi 20. páncéltörő ágyús fél század három tiszttel és 66 főnyi legénységgel, négy ágyúval, 22 lóval és hét járművel. A parancsnok: Rácz Mihály százados.

Február 17-én este 21 órakor – a déli partról – több szovjet tűzérségi belövés érte Balatonfüred községet. Éjszaka 23 órakor – nyilván egy nagy magasságban támadó repülőgépről – három darab légiakna esett a községre. A szilánkoktól egy csendőr megsebesült. Másnap, február 18-án kora este 19 órakor egy szovjet repülőgép támadott, s 5–6 percen át géppuskatűz zúdított a régi balatonfüredi hajógyár környékére (*ma: Silver Resort Szálloda – a szerk.*). A következő napon – február 21-én – délután 14 óra körül szovjet repülőgépek kb. 200–300 db apró bombát szórtak le az Alsóörs és Balatonfüred közti vasútvonal környékére.

Február 23-án déli 11²⁵ órakor – a déli partról – erős szovjet tűzérségi tűz érte az új hajógyár környékét, sőt a gyár épületeit is belövések érték. Február 24-én este 20–21 órakor a balatonfüredi pályaudvarra befutó vonatról három zsidó katonai munkaszolgálatos leugrott és megszökött. Az Illey-harccsoportot riasztották: még a pályaudvaron egy főt-, a mozinál is egy főt elfogtak, a harmadik megszökött. A hadinapló nem tett arról említést, hogy a pályaudvari lövöldözés során a magyar katonák véletlenül agyonlőtték Kohánszky Béla 63 éves nyugalmazott irodai főigazgatót. Arról sem tett említést a hadinapló, hogy másnap reggel – február 25-én – 8 órakor - a magyar katonák a balatonfüredi Laki-dűlőben, a Somogyi Károly-féle háznál elfogták a harmadik szökevényt, a keszthelyi illetőségű, zsidó vallású 46 éves Neu Imrét, akit a helyszínen agyonlőttek. A két elfogott munkaszolgálatost is nyilván kivégezték valahol, Veszprémben vagy Pápán.

Február 25-én reggel 8 órától – a déli partról – számos szovjet tűzérségi belövés érte az új hajógyárat, kb. 35 belövést észleltek az épületeken. A szovjet tűzérségi tűzben 9³⁰ órakor találatokat kapott és megsérült a hajógyár előtt veszteglő CSOBÁNC motoroshajó.

B-24-es bombázó

Március 1-jén déli 13–14 órakor erős légitvekenység zajlott le Tihany-Balatonfüred légtérben. A hadinapló szerint „egy angol bombázó” lezuhant Paloznaktól nyugatra és elégett. Ezen a napon valójában az amerikai 98., 460., 465. és a 484. bombázórepülőcsoportok B-24 „Liberator” négymotoros bombázó- és 325. vadászrepülőgépcsoportok egymotoros P-51 „Mustang” kísérővadász-repülőgépei voltak az

ország légterében. Ugyanekkor Hajmáskéren is egy ilyen „Mustang” zuhant le. Tehát feltehetően Paloznaktól Ny-ra is hasonló zuhant le. Az ejtőernyőn sikeresen földet érő amerikai pilótát – a hadinapló szerint – a német katonák elfogták és kórházba szállították. Egyidejűleg a légiharcban egy német vadásziprepülőgép is lezuhant, annak pilótája is ejtőernyővel sikeresen földet ért, s sérülést sem szenvedett el. A német gép adatai ismeretlenek. Délután 13³⁰ órakor egy sérülten menekülő B-24 „Liberator” négymotoros bombázógép tűnt fel Pécsely-Aszófő felett. Míg a repülőgép Tihany felett átrepült a szovjet oldalra, az Aszófő és Balatonfüred közti erdő felett a bombázógépből öt amerikai repülő-katona ugrott ki ejtőernyővel. Az Illey-harccsoport magyar katonái elfogták őket, s a harccsoport-parancsnokhoz kísérték a foglyokat. Perceken belül megérkeztek a tótvázsonyi német repülő alakulat – a 10. csatarepülő-ezred – tisztjei. A két német törzstiszt – átvételi elismervény ellenében – átvette és elszállította az öt amerikai katonát.

Március 5-én éjszaka 23⁵⁰ órakor szovjet éjszakai bombázórepülőgépek húztak el Balatonfüred felett, s ekkor két bomba hullott le a község fürdőtelepén.

Március 6-án hajnali 3⁴⁰ órakor – mikor a Balaton – Velencei-tó szélességében támadásra vonult fel a 6. SS-páncélos hadsereg – a balatonfüredi kikötőből a helyi német „Pioner Brigád” (utász-dandár) – a felfegyverzett KISFALUDY balatoni gőzhajóval és öt fegyveres motorcsónakon (egy hadnagy és 15 katona) tüntető kifutást rendezett a Balatonra ismeretlen céllal és eredménnyel. Háromnapi nyugalom után – miközben a túlparton tombolt a német „Frühlingserwachen” (Tavaszi ébredés) fedőnevű ellentámadás – március 10-én este a magyar Illey-harccsoport két felfegyverzett balatoni hajóval indított a balatonfüredi kikötőből járőrmenetet. Elsőnek a VESZPRÉM motoroshajó indult és 19⁰⁰ – 22¹⁵ óra között hajózott a Balatonfüred–Alsóörs–Balatonvilágos–Tihanyi móló közti hajózó vonalon. A KISFALUDY gőzös 19²⁰ – 24¹⁵ óra között tette meg a Balatonfüred–Alsóörs között és vissza a hajózó utat.

Az esti órákban – 19¹⁰ órakor – a 101. sz. páncélvonat a balatonfüredi pályaudvarról áttelepült Alsóörsre, helyette az eddig a balatonfüzfi vasútállomáson veszteglő „Botond” páncélvonat foglalt állást Balatonfüred vasútállomáson.

Március 11-én délelőtt 10. 10 órakor a túlsó partról – Zamárdiból – egy szovjet könnyű löveg

adott le lövéseket a balatonfüredi hajógyárra. A saját tüzérség – a magyar 21/3. ágyús-ütege – lövegei 10¹⁵ órakor tizenhét lövéssel a szovjet ágyút elnémították.

Március 13-án – a túlparton még dúlt a harc, a német „Frühlingserwachen” fedőnevű ellentámadás – délután 15⁰⁰ – 16³⁰ óra között a Csoknyai-harccsoport 21/3. ágyús ütege folyamatosan lőtte Balatonfüred térségéből a túlparton – Szántódnál – felderített szovjet mozgást. Este 19 órától erős szovjet légitvékenység zajlott le Balatonfüred légterében. A község környékén is bombák robbantak. Másnap, március 14-én a szovjet 218. éjszakai bombázórepülő-hadosztály kötelékei este 18 órától Balatonfüred légterén át támadták és bombázták Tótvázsony és Veszprém körzetét.

A súlyos háborús helyzet közepette a Csoknyai-harccsoportnál megtartották március 15-e ünnepét. Délelőtt 9 órakor ünnepi istentiszteletet tartottak a római katolikus és a református templomokban, majd ünnepség zajlott le a Hősök-szobránál, majd pedig az Illey-harccsoport szálláskörzetében, a polgári iskolában.

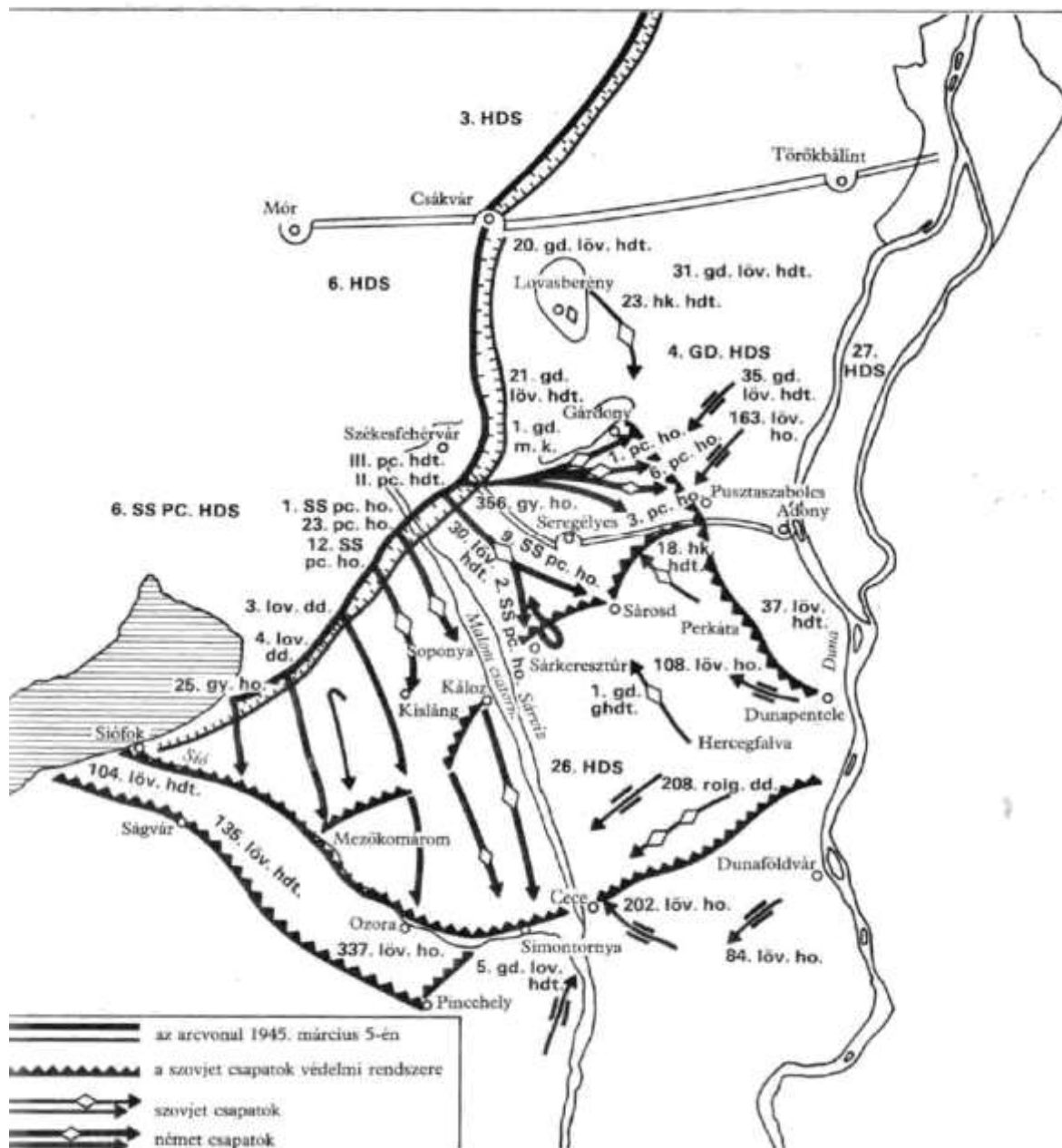
Március 15-én este 18⁴⁵ órától – Balatonfüred légterében – újra támadtak a szovjet 218. éjszakai bombázórepülő-hadosztály kötelékei: ismét a Tótvázsony – Nagyvázsony – Veszprém körzetet bombázták.

Késő éjszaka – 20⁰⁰ – 5²⁰ óra között – a balatonfüredi kikötőből induló felfegyverzett CSOBÁNC és SZIGLIGET balatoni motoros hajók járőrmenetet hajtottak végre a Balatonon Balatonfüred – Tihanyi-félsziget útvonalon, minden jelentősebb esemény nélkül.

A Balatonfüreden és védelmi sávjában összpontosított magyar Csoknyai-harccsoport hadinaplójában semmi utalás nincs arról, hogy sejtelmük lett volna arról: másnap megindul a szovjet 2. és 3. Ukrán Frontok bécsi támadó hadművelete...

A Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi hajógyárának vezetése azonban március 15-én utasítást kapott, hogy a még 1945. január 5-én kidolgozott u. n. „bénítási” tervet azonnal hajtsák végre. Ez azt jelentette, hogy a munkagépeknek csak egy-egy életfontosságú szerkezetét szereljék le és indítsák el nyugat felé. Ezt a hajógyárban úgy hajtották végre, hogy a leszerelt alkatrészeket elrejtették és az elszállított ládába mindenféle ócska vasdarabokat csomagoltak. A magyar honvédség teherautói ezeket szállították el.²²

NÉMET TÁMADÁS A BALATON ÉS A VELENCEI-TÓ KÖZÖTT 1945. március 5–15.

1945. március 16-án délután Székesfehérvár északkeleti térségéből megindult a szovjet 9. és 4. gárda-hadseregek támadása: a „bécsi támadó offenzíva”. A Sió-csatorna déli partvonalán felvonnuló szovjet 26. hadsereg még nem támadott. Feladata az volt, ha a 9. gárda-hadsereg előrevetett páncélos erői elérték Balatonfüzfőt és ezzel bekerítették a mezőföldi katlanba szorított német 6. SS-páncélos-hadsereg három hadtestét, induljon meg délről és roppantsa össze a katlanba zárt német erőket.

A Csoknyai-harccsoport hadinaplója szerint március 16-án a szokottnál erősebb géppuska és

golyószóró tűz volt megfigyelhető Tihany és Balatonfüred felé. Délelőtt 10 órakor egy „német” motorcsónak – feltehetően álcázott szovjet harcjármű – közelítette meg Balatonfüred és Alsóörs között a „Balaton” partvédő-zászlóalj 2. sz. támpontját és géppuska tüzellel lőtték a magyar védelmi támpontot. Veszteség nem volt. Délután 15¹⁵ órától rendkívül erős szovjet légi tevékenység zajlott le Balatonfüred felett. A német légvédelmi tűzéréség és vadászrepülőgépek zavarták őket. Egy német FW-190 típusú vadászrepülőgép Balatonfüred közelében, a Tamáshegyen lezuhant. A szovjet felderítés feltehetően észlelte a Magyar

Királyi 20. gyalogos hadosztály áttelepülését Tapolcáról Balatonfüredre. Elsőnek – 15-én – a hadosztály híradózászlóalja érkezett Balatonfüredre. Március 17-re beérkezett a hadosztályparancsnokság is. Parancsnok: Tilger Ferenc vezérőrnagy. A tisztek gépkocsikon érkeztek, a katonák és a pogygyász a „Botond” páncélvonaton utazott. A hadosztály I. a. osztálya a Boglárka-villába települt.

A március 18-i viszonylagos nyugalom után, március 19-én egyetlen jelentősebb esemény történt. A magyar Illey-harccsoport alárendeltségében lévő felfegyverzett FOGAS motoros haláshajó a ködös légköri viszonyok ellenére kifutott balatonfüredi kikötőjéből a Balatonra, felderítési feladatokkal. A déli parton felvonuló szovjet tüzérség tűz alá vette, s a hajó szétlőtt kéménnyel tért vissza. A felderítés azt a célt szolgálta, hogy a Magyar Királyi 20. gyalog hadosztály két zászlóalj erővel keljen át a Balatonon, s alakítson ki támadó hídfőállást a szovjet 26. hadsereg oldalában Siófoktól északra.

Március 18–19-én visszatért Balatonfüredre, a Stefánia Gyógyszálló (Horváth-ház) épületébe a Magyar Királyi II. honvéd hadtest parancsnoksága vitéz Kudriczy István altábornagy vezetésével. Alárendeltségébe utalták a beérkező Magyar Királyi 20. gyalogoshadosztályt, melyet a teljes balatoni partvédelemmel bíztak meg. A Balatonkenese–Balatonudvari partszakasz védelmére a Magyar Királyi 3. tábori kiképző-ezred (parancsnoka: Botond László ezredes, Balatonarács) kapott parancsot. A Csoknyai-harccsoportot pedig utasították, hogy vonuljon a Balatonudvari-Keszthely partvonal megszállására. (A hadosztály napi létszáma: 3953 fő, harcoló létszáma: 3165 fő volt.)

Március 19-én a Magyar Királyi II. honvéd hadtesthez beosztott német összekötő törzs parancsnoka – Röder vezérkari őrnagy – felkereste Kudriczy altábornagyot. Közölte vele, hogy a Siócsatorna vonalán álló 26. szovjet hadsereg részeinek átkelése várható a Balatonon keresztül, hogy megzavarják a „katlanból” kitörni készülő I. német lovashadtest német és magyar csapatainak visszavonulását Keszthely felé. Ezért a Pápa térségében összpontosított Magyar Királyi „Szent László” gyaloghadosztály csapatait rendelik Alsóörs–Balatonfüred térségébe. Ennek a hadosztálynak kell fedezni – a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály részeivel együtt az I. német lovashadtest csapatainak – a 3. és 4. német lovashadosztályoknak, a 23. német páncélos-hadosztálynak, valamint a Magyar Királyi 25. gyaloghadosztály maradványa-

inak visszavonulását Balatonfüreden át Keszthely irányába.

Egyúttal a német felsőbb parancsnokság elrendelte, hogy a Balatonfüreden összpontosított Magyar Királyi II. honvéd hadtest parancsnoksága működjön együtt – az ekkor Balatonfüzfőn lévő és a visszavonulást irányító – I. német lovashadtest parancsnokságával (parancsnoka: Harteneck altábornagy).²³

Március 19-én kora este – 18¹⁵ órától – kisebb szovjet légitűzékenység zajlott le Balatonfüred légtérében. Szórványos bombaledobásokra került sor. Bombatalálatok érték a magyar Illey-harccsoport és az I. magyar folyamzár-zászlóalj szálláskörzetét a volt polgári iskola épületeiben. A magyar parancsnoki előszobába becsapódó egyik 25 kg-os bomba nem robbant fel, viszont agyonütötte a díványon alvó Langfey folyamzár szakaszvezetőt. A halottat a katonák ideiglenesen az iskola udvarán temették el.²⁴

Már a március 19-ről 20-ra forduló éjszaka elérte Balatonfüredet a visszavonuló I. német lovashadtest elsősorban német és részben magyar csapatainak áradata. Mivel a német műszaki csapatok már kivágott fákkal és egyéb műszaki zárrakkal eltorlaszolták a balatoni műút fürdőtelep és hajógyár közti szakaszát, a balatonfüredi vasúti átjárón át a visszavonulás a községen át a régi („római”) (*ma: Bajcsy Zsilinszky út – a szerk.*) úton özönlött Aszód felé.²⁵

A visszavonuló német katonák a balatonfüredi malom bejárata közelében két meghibásodott P-V. „Panther” (Párduc) harckocsijukat felgyújtották, s felrobbantották egy műhely-gépkocsijukat.²⁶

P-V. Panther (Párduc) közepes páncélos

1945. március 20-án reggel 7 óra előtt hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel – melynek mennydörgése Balatonfüredig volt hallható –

megindult a Sió-csatorna vonaláról a 26. szovjet hadsereg támadása is.

A főcsapást a siófoki hídfőből támadó szovjet 5. gárda lovashadtest hajtotta végre.

A Csoknyai-harccsoport hadinaplója szerint március 20 – 21-én Balatonfüreden – a folyamatos német-magyar visszavonulás áradatát nem számítva – eseménytelenül telt el a nap. Március 21-én Balatonfüredre érkezett a Pápa-Márkó-Nemesvámos-Veszprémfajszt-Csopak térsége felé vonuló Magyar Királyi „Szent László” gyaloghadosztály parancsnoksága (parancsnoka: Szügyi Zoltán vezérkari ezredes). A parancsnokság a Jókai-villában rendezkedett be, s a hadosztály híradó-zászlóaljja (parancsnoka: Baráth András alezredes) pedig a fürdőtelepen helyezkedett el.²⁷

Március 22-én, csütörtökön délelőtt a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály parancsnoksága 9 óra 45 perckor Balatonfüreden is elrendelte a III. fokú páncélosriadót. Ugyanis Hajmáskér – Litér – Balatonfüzfő térségében nagyerejű szovjet páncélos-áttörés bontakozott ki, s féltő volt, hogy a balatoni műutat is lerohanják.

Március 22-én 14 órakor szovjet légitámadás érte Balatonfüredet.

A katonai veszteségek ismeretlenek: a meghaltakat és a meghalt sebesülteket a Balatoni Szövetség üdülőházában működő Magyar Királyi 534. sz. hadikórházzal szemben, az utca másik oldalán lévő parkban temették el. Ekkor halt meg két polgári személy is: Unger András 31 éves szepetneki lakos és Havasi Béla 34 éves kecskeméti főmozdonyvezető.

Március 20 és 22 között megindult Balatonfüred polgári lakosságának tömeges menekülése is. Az amúgy is kialakult pánikot még fokozta - a Zollner-féle házban, (ma: *gimnáziumi kollégium – a szerk.*) működő helyi Nyilas-keresztes Párt – Hungarista Mozgalom – vezetősége, Török Jánossal az élén.²⁸

Ezekben a napokban a hadsereg a tópartot és a kiürített pályaudvart szigorúan lezárta, mert megkezdődtek az előkészületek a vasúti-és más berendezések felrobbantására. A katonai hatóságok – a szovjet hadsereg várható bevonulása során felmerülő veszélyek elkerülésére – elrendelték pl. a házi pincékben tárolt borok megsemmisítését is! Erre persze általában nem került sor, s ez számos tragédia okozója lett.²⁹

Március 23-án a Csoknyai-harccsoport hadinaplója csak annyit jegyzett fel, hogy „Az arcvonalból hírek nem érkeztek.” Ugyanis az állan-

dó szovjet repülőátadások a távbeszélő vonalakat szétszaggatták. A hadinapló szótlanúsága azzal is összefügg, hogy déli 13 órakor a harcsoport-parancsnokság megkezdte áttelepülését a kijelölt Gyulakeszi községbe.

P-VI. Königtiger (Királytigris) nehézpáncélos

Március 23-án, pénteken, ugyancsak a déli órákban a balatoni műúton Balatonfüzfő körzetéből beérkeztek az I. német lovashadtest részei: elsősorban a német 23. páncélosadosztály maradványai egy StuG-IV. rohamlöveggel és négy JagdPz.IV. páncélvadással. Befutottak a német 509. nehézharckocsi-osztály maradványai is, kb. 15 db P-VI/II. „Königtiger” (Királytigris) páncélossal. Balatonfüred át vonultak vissza Aszófőre az I. német páncélosadosztály roncsai is az összes megmaradt négy P-V. „Panther” (Párduc) harckocsival.³⁰

A Magyar Királyi 20. rohamtűzér-osztály SZERO-ja (*szerviz- és javító osztály*) Szentkirályszabadjáról Arácsra vonult vissza a gazdasági iskola (ma: *Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskola – a szerk.*) épületeibe. Az osztály március 23-ról 24-re forduló éjszaka Köveskálra vonult vissza, a SZERO teljes felszerelését, több javítás alatt álló „Botond” gépjárművet, gépkocsit a gazdasági iskola épületei közt hagyták, a 24–25-én benyomuló szovjet csapatok prédájául.³¹

Március 23-án délelőtt a balatonfüredi hajógyárnál állomásozó német alakulat egy őrnagy gépkocsival a balatonfüredi polgári iskolába jött, hogy a magyar Illey-harccsoport parancsnokától robbantó-alakulatot kérjen. Miután Illey Tamás folyamőr-alezredes ilyen alakulatot nem adott, még aznap délután német műszaki alakulatok fogtak hozzá a robbantásokhoz.

Március 23-án délelőtt 10 órakor is szovjet repülőátadás érte a balatoni műút hadiforgalmát. A katonai veszteségek ebben az esetben is ismeretlenek. A községi halotti anyakönyve két polgári személy adatait őrizte meg: Cseh Zsigmond 49 éves szentkirályszabadjai, és Ludányi

József 44 éves apátfalvi személyek haltak meg.

Március 23-án az esti órákban egy német műszaki egység megsemmisítette a teljes balatoni hajóállományt. A hajók egyik csoportja Balatonfüreden vesztegelt: egyik csoportjuk a mólónál, a másik a hajógyárnál. A mólónál volt kikötve a CSOBÁNC, a CSONGOR, a SZIGLIGET, a TÜNDE és a SIÓ motoroshajó, a KELÉN, a HELKA, a JÓKAI csavargőzös, valamennyi a Balatoni Hajózási Rt. tulajdona volt. A KISFALUDY csavargőzös Révfülöpnél vesztegelt. Elsüllyesztettek még kilenc kisebb motoroshajót: a SZENT ISTVÁN, a SZENT MIKLÓS, a BOGLÁR, a BADACSONY, a KLEBELSBERG, a HATTYÚ nevű egységeket. Felrobbantottak még: két kompot, hat vas- és egy fauszályt. Elsüllyesztették még a Balatoni Halászati Rt. ZALA és VESZPRÉM nevű vontatógőzőseit és hat kisebb motoroshajóját, továbbá a Balatoni Kikötők Állami Felügyeletének tulajdonában lévő BALATON és SOMOGY nevű kotróhajókat, a DONGÓ motoros vontatóhajót és hat uszályt. Felrobbantottak – a nyolc közül – hét magánhajót (yachtot) és három „Csendőrr” motoroshajót. Összesen: Balatonfüreden tizenkilenc egységet, Balatonalmádiban és Révfülöpon két-két egységet süllyesztettek el. Balatonfüreden felrobbantottak még öt vasúti bejárati váltót, két vasúti hidat és egy vasúti átereszt.³²

Március 24-én a Csoknyai-harcsoport már nem foglalkozott Balatonfüreddel, mert a parancsnokság már – a Magyar Királyi 20. gyaloghadosztály parancsnokságával együtt – az Akalitól egy kilométerre északra lévő „István-villában” települt.

Március 24-én, szombaton délután 14 óra körül a magyar Illey-harcsoport három folyamzár száza – két-három teherautójával, néhány lovaskocsival, egy kisebb löveggel, két aknavetőjével, valamint néhány géppuskával és golyószóróval – a régi vagy „római úton” megindult Aszófó felé. Az út még telve volt visszavonuló német gépesített alakulatokkal. A magyar harcsoport az esti órákra az Akali feletti erdőkből – a piaristarend pincészete körül – pihent meg és éjszakázott. Az éjszaka folyamán szovjet kétfedelű PO-2-es repülőgépek bombázták őket, de veszteségeik nem voltak.³³

1945. március 24-ről 25-re forduló éjszaka az I. német lovashadtest új főellenállási vonalat (HKL) rögtönzött Hidegkút K-Balatónfüred K vonalon. Hidegkút körül a 4. német lovashadosztály csapatai foglaltak el védőállásokat. Balatonfüredtől ÉK-K-re pedig a német 23. páncélosadosz-

tály vett fel hevenyészett védelmi állásokat. Miközben egész nap Tótvázsony körzetében súlyos páncélos áttörő csata dúlt, Balatonfürednél szinte egész nap viszonylagos nyugalom honolt. Balatonfüred északkeleti részén a 23. páncélosadosztálynak alárendelt 126. német páncélgránátos-ezred foglalt állást (parancsnok: John ezredes), délkeleten – a Fürdőtelep keleti szélén – pedig a 128. német páncélgránátos-ezred védett (parancsnok: Ruge ezredes). A két ezred csatlakozásánál – a balatoni műút két oldalán – az 51. német páncélos utászszázalaj helyezkedett el a hadosztály megmaradt egyetlen StuG-IV. rohamlövegével és négy JagdPz-IV. páncélvadászával. A hadosztály 128. páncélos tüzérezredének egy önjáró- és két gépvontatású tüzérosztálya Balatonszőlős, Pécsely és Aszófó térségében foglalt állást.

Balatónfüreddel szemben a szovjet 35. gárdalövészhadtest három lövészadosztálya és a 18. szovjet harcoksihadtest egyik alakulata, a 110. harcoksi-dandár kb. 10-12 db harcoksija vonult fel a támadási vonalba. Délelőtt 8–10 óra között kölcsönös tüzérségi harc tombolt a két fél között.

Borbás János veszprémi lakos (született: 1911.) a Magyar Királyi 20. rohamtüzérosztály katonája motorkerékpáros hírvivőként március 25-én kora reggel Arács felől közelítette meg Balatonfüredet. A község felé vezető dűlőút bal oldalán, a szeszgyár és vágóhid épületeivel szemben német gépfegyveres utóvédek voltak beásva. A szovjet tüzérség ekkor már Arács felől tüzelt, s a szovjet gyalogság megközelítette Balatonfüred északkeleti szélét. A Fürdőtelep és a hajógyár közti út kidöntött fákkal volt eltorlaszolva. Az út és a nádas között több elhagyott német harcoksi és tehergépkocsi állt elhagyatva. Azt is megfigyelte, hogy a balatoni út Balatonfüred és Zánka közti szakasz teljesen üres volt, de a szovjet tüzérség erősen lőtte az utat és annak két oldalát. A szinte egésznapos tüzérségi harcnak több polgári áldozata volt: Arácson két polgári személy halt meg ennek következtében, Balatonfüreden Bognár József, Varga Jánosné és Varga Tibor nevű öt éves kisfiú halt meg tüzérségi repeszektől. Kora este – 19 órakor – a 110. szovjet harcoksi-dandár négy T-34/85 harcoksija, deszant-gyalogsággal megerősítve, áttörte a balatoni műút két oldalán védő 51. német páncélos-utászszázalaj állásait. A német 23. páncélosadosztály csapatai – szórványos utóvédharcok közepette – kiűrtették Balatonfüred-Fürdőtelepet.

A községből (*ma: óváros – a szerk.*) is visszavonultak. Oda a vasúti átjáró felől, illetve Arács felől szovjet gyalogság, illetve lovaskocsikra ültetett gépfegyveres csapatok nyomultak be. Gépfegyverekkel végiglőtték az üres utcákat, majd harc nélkül előnyomultak a régi úton is Aszófő felé.

Március 25-én, vasárnap estére a 23. német páncéloshadosztály csapatai a Vászoly és Örvényes közti Pécsely-patak mögé vonultak vissza.

Két nappal a harcok befejezése után óriási robbanás rázta meg a fürdőtelepet. A magyar Illey-harccsoport aknász-alakulatai által a hidegfürdő Balatonra épített fából ácsolt épületeiben hagyott rengeteg akna felrobbant, és az épület nagyrésze a levegőbe repült.

A szórványos balatonfüredi harcok és a légitámadások következtében Balatonfüred körzetében ötvenegy – más adatok szerint negyvenhat – német katona halt meg. A német katonákat a Balatonfüred-Arács közti út melletti református temetőben helyezték örök nyugovóra. (*Maradványaik időközben a veszprémi Vámosi úti temető katonai parcellájába kerültek áthelyezésre – a szerk.*) A Balatonfüreden hősi halált halt – zömében a Magyar Királyi 534. sz. hadikórházban elhunyt ötvenhárom magyar katona viszont a Vázsonyi úti régi temető tömegsírijában nyugszik. A szovjet hősi halottak száma ismeretlen. Az arácsi temetőben nyolc szovjet katonát temettek el.³⁴ (*A vázsonyi úti temetőben is temettek el szovjet katonákat. – a szerk.*)

Jegyzetek:

1. Tóth Ferenc: Roncskeresés a távvezeték alatt. = Haditechnika. 2000/3. sz. 89. p.
2. Pataky Iván - Rozsos László- Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. II. kötet. Bp.: Zrinyi Kiadó. 61., 62., 243., 276., 286. p.
3. Lajtos Árpád: Hadtörténelmi visszaemlékezéseim. Hadtörténelmi Levéltár /B.p./, Kézirattár. Növedéki napló: 36/1964. 2598 /Tan.sz.10/; Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés. 1938-1945. Lexikon és Adattár. Bp.: Ister. Budapest, 2001. 398., 67. p. A továbbiakban: Lajtos Árpád idézett mű.
4. Veress D. Csaba: Harcok a balatoni védelmi vonalban 1944.december – 1945.március = A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei. 18/1986. 563. p. A továbbiakban Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986.
5. U. o.: 563-564. p.
6. A szerző tulajdonában: „Aus deutschen Marine-Akten.” Erich Malo, Dessau. A küldött iratok a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Irattárában 368-16-3. /1979.augusztus 29.sz.alatt./ A továbbiakban: Aus deutschen Marina-Akten .
7. Lajtos Árpád idézett mű 15. p.
8. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 564. p.
9. U. o.: 564.0., Veszprém megyei Levéltár: Balatoni Hajózási Rt. balatonfüredi hajógyárának iratai. 8.sz.doboz.
10. Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok.Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém. 1988. 289. p. A továbbiakban: Zákonyi Ferenc idézett mű.
11. Tóth-Bencze Tamás: „Hol vannak a katonák?” = Füredi História. V.évf. 2005/12.sz. 8-9. p.
12. Bus János – Szabó Péter: „Béke poraikra” Bp.: Varietas '93 Kft., 2001. II.k. 377. p. A továbbiakban Bus János – Szabó Péter idézett mű
13. Gerbovics Károly /nyomdász/ Veszprém, volt honvéd-folyamőr. (Visszaemlékezések a szerző tulajdonában.)
14. „Aus deutschen Marine-Akten.” Aus CaseGE.
15. Veress D. Csaba: Magyarország hadi krónikája 1944–1945.Bp.: Militária. II .k. 687. p. A továbbiakba: Veress D. Csaba MHK 1944–45. II. k. idézett mű
16. Kiss Zsigmond (Lovas) visszaemlékezése a szerző tulajdonában.
17. Veress D.Csaba idézett mű VMK 18/1986. 567. p.
18. U.o.: 569-570.p., „Aus deutsche Marine – Akten.”
19. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 57 p.
20. Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 570.p.; Zákonyi Ferenc idézett mű 290. p.
21. Csoknyai-harccsoport hadinaplója. Hadtörténelmi Levéltár/Budapest/. Tanulmány-gyűjtemény. 3291. sz.
22. Wagner Imre: A balatonfüredi hajógyár története./1881-1996/. Balatonfüred, 2006. 81. p.
23. Veress D. Csaba idézett mű MHN 1944–1945. II.k. 1085.p.,; Veress D. Csaba idézett mű VMK 18/1986. 579. p.
24. Gerbovics Károly /Veszprém/ visszaemlékezése.
25. Gerbovics Károly /Veszprém/, Borhás János /1911/ Veszprém /a 20.rohamtüzér-osztály volt katonája/ visszaemlékezései.
26. Pintér Ferenc /1898/
27. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1051. p.
28. Gerbovics Károly visszaemlékezése.
29. Zákonyi Ferenc idézett mű 297. p.
30. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1083. p.

31. Borbás János /Veszprém/ visszaemlékezése.

32. Veress D. Csaba idézett mű MHK 1944–1945. II.k. 1085. p.

33. Gerbovics K. visszaemlékezése

34. Zákonyi Ferenc idézett mű 302-303. p.; Bus János-Szabó Péter idézett mű II.k. 377. p.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

BALATONFÜRED BÉLYEGEKEN

Az önálló magyar postai bélyegkiadás 1871-ben vette kezdetét. Igaz, az első magyar postabélyeg terve az 1848–49-as forradalom és szabadságharc alatt elkészült, de kibocsátására már nem kerülhetett sor. Bár az 1930-as évektől megrendezett Balatoni Sporthét, majd később a Nemzetközi Balatoni Sporthét, valamint a téli balatoni jégnapok is jó témát kínáltak, és sport témájú bélyegek elég szép számban kerültek kibocsátásra a Balaton, mint bélyegmotívum csak 1947-ben jelent

meg a „Repülő I.”, 8 darabos légiposta sor 7., 3 Ft-os címletű példányán. Ezen a tihanyi félsziget látható az apátsággal, Füred felől. Az első balatoni bélyeget egyben az első füredi vonatkozásúnak is tekinthetjük. Azóta nagyon sok bélyegen jelent meg a tó

– 1959-ben adták ki a 9 bélyegből álló, első balatoni bélyegsort –, valamint a balatoni települések is szép számmal szerepeltek a magyar posta kiadásában, hogy mást ne említsék: a Siófok fürdő 100 éves jubileumára kiadott 3 darabból álló bélyegsort 1963-ban bocsátotta ki a posta. Tekintve, hogy ezek bemutatása – terjedelmi okok miatt – meghaladja a folyóiratban való közlésük lehetőségét, most csak a füredi bélyegek bemutatására kerül sor. (A Balatonnak, mint bélyegmotívumnak bemutatása megérdemelne akár egy könyvet is. Ebben a témában László Zoltán, a füredi vízmű nyugalmazott üzemvezetője is végzett kutatást.)

Amennyiben a füredi vonatkozású bélyegeket tágabban értelmezzük, akkor 1925-ig kell visszamenni, amikor Jókai Mór születésének 100. jubileuma alkalmából a Magyar Királyi Posta 3 darabos bélyegsort bocsátott ki, 1000, 2000 és 2500 koronás névértékű címletekben. (Félreértések elkerülése végett: nem a posta volt ennyire drága, hanem az infláció volt magas, a következő évben

vezették be a pengőt.) Viszont ebben az esetben ugyanazok a terjedelmi problémák merülnének fel, mint a Balaton motívummal kapcsolatban: ha Jókait felvesszük a listára, akkor nem hagyhatjuk ki a Kossuthra, Bemre, Széchenyire, Eötvös Lorándra, Csokonaira emlékező bélyegeket sem. Legutóbb 2007 februárjában Balatonfüred város első díszpolgáráról, Ferencsik Jánosról jelent meg bélyeg és díszboríték.

Marad hát az a megoldás, hogy csak a szorosan füredi kötődésű bélyegeket vesszük sorra.

Igy akkor elsőnek tekinthető a már említett 1947-es 26x38 milliméteres, fehér alapon zöld színezésű 3 Ft-os címletű, fogazott szélű darab.

1953-ban a 7 darabos „Üdülők” sor 5., 38x27 milliméteres, 70 filléres címletű, fogazott példányán a szívkörház látható, fehér alapon vöröses nyomással. A felirata: „Balatonfüred gyógyfürdő”

1955-ben a 20 darabos „Munka” sor 11.,

39x27 milliméteres, 1 Ft-os címletű, fogazott példányán fehér alapon kék nyomással, egy légkialapácsot tartó munkás látható, háttérben egy vitorlással. Véleményem szerint a kép a füredi hajógyárra való utalásnak tekinthető.

Az 1959-es „Balaton” sor 8., 33x45 milliméteres, 1 Ft 70 filléres címletű, fogazott példányán sárgás alapon barnás nyomással egy balatoni vitorlás yacht mellett a füredi kikötő „Halász” szobra látható. (A bélyegábrázolás Czigliényi Ádám munkája.)

Szintén 1959-ben a közlekedési múzeumot bemutató 8

darabos sor 6., 49x27 milliméteres, 2 Ft-os címletű, fogazott példányán fehér alapon zöldes háttérrel, a Füreden 1846-ban vízre bocsátott, Kisfaludy gőzhajót ábrázoló bélyeg jelent meg.

Ezt követően, több mint három évtizedes szünet után, 1996-ban jelent meg füredi bélyeg. A balatoni gőzhajózás megindulásának 150. évfordulója alkalmából 46x26 milliméteres, 17 Ft-os címletű, fogazott bélyeget bocsátottak ki a Kisfaludy gőzhajó ábrázolásával, háttérben a Balatonnal és a tihanyi apátsággal. A grafika Varga Pál alkotása. Az ebből az alkalomból kibocsátott díszborítékon a füredi kikötő, valamint a fürdőtelep látható a gőzhajóval. Ugyanabban az évben Balatonfüred

várossá nyilvánításának 25. évfordulója tiszteletére a városi önkormányzat és a posta díszborítékot hozott forgalomba. Az ünnepségek ideje alatt bélyeggel és alkalmi bélyegzővel ellátva árusították a jubileum alkalmából rendezett várostörténeti kiállítás helyszínén, az egykori Bagolyvárban, ahol alkalmi postakirendeltséget állítottak fel. A borítékon Füred legismertebb épületei, szobrai láthatóak. (A grafika Pálffy Károly, Füreden élő festőművész alkotása.) A bélyegzőn egy vitorlást és a kikötőben álló, Füred jelképévé is vált szobrot ábrázolták. (Díszborítékot 1971-ben, a városá nyilvánítás alkalmából is kibocsátottak, ezen a közház látható.)

Forrás:

A szerző bélyeggyűjteménye

Magyar bélyegek árjegyzéke. 2005.

Utoljára 2000-ben jelentetett meg füredi bélyeget a posta. 2000. május 25-én a Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskolában berendezett alkalmi postahivatalban a 2 darabos „Magyar Borvidékek IV.” sor 1. példányát, a 46x32 milliméteres, 29 Ft-os címletű, fogazott bélyeget (Varga Pál tervezte), amely a füred-csopaki borvidéket népszerűsítette. Felirata: „Nemes Olaszrizling Bakonyi K[ároly] Balatonfüred-Csopak”. A bélyegképen a szőlőfűrt mellett a Gombás-kúria és az 1695-ös füredi falupecsét látható.

Bár a Magyar Posta füredi bélyeget azóta nem bocsátott ki, bélyeggel kapcsolatos esemény azért történt: 1999. augusztus 7–31. között bélyegkiállítást rendeztek Füreden. A kiállítás anyagát dr. Csizmazia Darab József gyűjteményéből állították össze. 2004-ben a Pajtás

gőzhajó füredi tragédiájának 50. évfordulóján a Nők a Balatonért Egyesület 350 Ft-os címletű, fogazás nélküli emlékblokkot jelentetett meg. 2005. május 25-én a Széchenyi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskolában a „Magyar borvidékek VI.” bélyegsor bemutatóját tartották meg. A bemutatón részt vett dr. Csizmazia Darab József, füredi születésű, a fővárosban élő, nemzetközileg is elismert szőlőnemesítő, számos igen kedvelt szőlőfajta kikísérletezője. A bélyegekhez a szakszerű leírást is ő fogalmazta meg.

OLVASÓINK ÍRTÁK

Köszönöm július 5-én kelt kedves sorait és a mellékelten küldött Füredi História két számát. Ezeket nagyon érdekesnek találtam, mert több cikk azokról az évekről számol be, – objektív, pontos módon, – mikor még én is ott éltem és a megemléített emberek nagy részét ismertem.

Csak az egyik cikk adataival vannak nehézségem: a Füredi História VII évf. 1. sz.-ban megjelent „Antalóczy Zoltán professzor emlékei” című cikk szerint az 50-es évek előtt a Szívkörháznak (régii Erzsébet Szanatóriumnak) nem volt röntgene, EKG-ja, laboratóriuma stb. A füredi történelem pontosabb megőrzése céljából a következő megjegyzéseket szeretném csatolni:

A Szanatóriumban születtem és ott töltöttem életem első két évtizedét, és én a következőkre emlékszem:

1. Röntgen: A főbejáratnál jobbra volt a földszinti folyosó, aminek baloldalán egymás mellett volt a laboratórium, elektroterápia, Siemens röntgen berendezés, EKG, Dr. Miklovicz Dezső sebészeti rendelője és fotólaboratóriuma, stb. Dr. Horváth Ferenc volt a röntgenorvos az első világháborútól kb. 1932-ig, amikor kiment (vagy helyesebben mondva visszament) Amerikába, és a George Washington egyetemen a kardiológia nagyhírű professzora volt az ötvenes évek végéig.

Eltávozása után Dr. Martos István lett az Erzsébet Szanatóriumban a röntgenorvos. Eddig ő is szívorvos volt, de most néhány hónapra fölment Budapestre az egyik belgyógyászati klinikának

(nem emlékszem, melyik) röntgen osztályára ahol unokatestvérem, Dr. Konz Lajos röntgenológus alatt kapta továbbképzését radiológiában. Konz Lali aztán sokszor lejött a Szanatóriumban segíteni és helyettesíteni.

2. EKG: erről is vannak élénk emlékeim: 46-ban valami baj volt az EKG gép tükrével és én vittem föl Pestre egy üzemhez az aktatáska nagyságú műszert, ahol megjavították. Akkor a nagy infláció miatt a pénz értéke naponként, sőt óránként süllyedt, így elvittem anyámnak egy kis aranyláncát és abból 10 millimétert levágtak, így fizettem érte. Ez az EKG még fotópapírt használt, amit sötétszobában elő kellett hívni és fixálni, mint egy fényképet. Mindez manapság régimódinak hangzik, de nem szabad elfelejteni, hogy ennyi év után a tudománynak minden ága fejlődött, nagyon megváltozott.

3. Laboratórium: A laboratórium az egyetlen, amit magam is meg tudok ítélni, mivel én vegyészmérnök vagyok. Visszagondolva, ma primitívnek tartom az 1947-es laboratóriumot, az akkori idők tipikus „nedves” laboratóriumi berendezéseivel – de csak az volna a csoda, ha ez nem így lenne.

2007. július 24.

Tisztelettel:
(Ifj.) Schmidt Ferenc

**Kedves Olvasóinknak
Kellemes Karácsonyi Ünnepeket és
Boldog Új Esztendőt kíván
a Szerkesztőség**

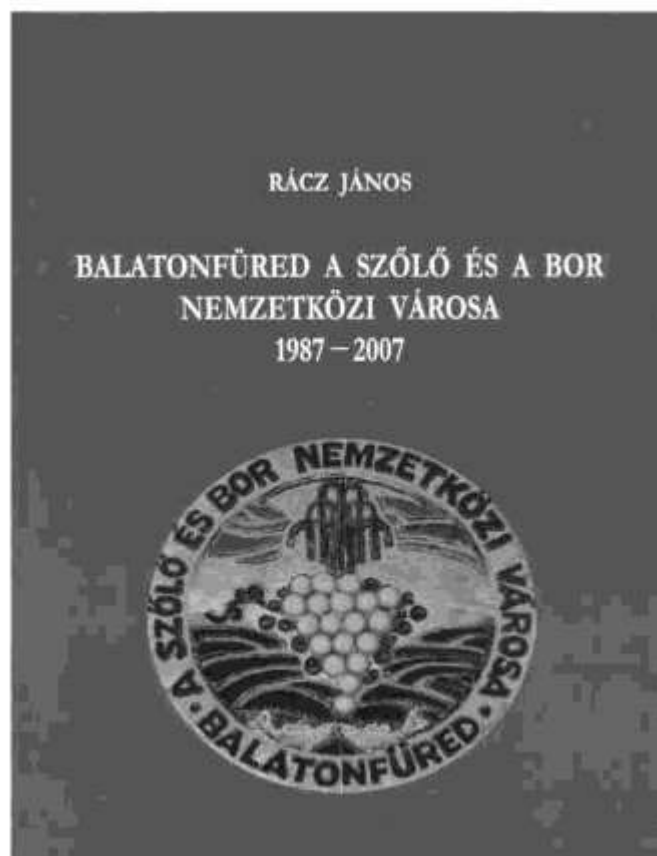
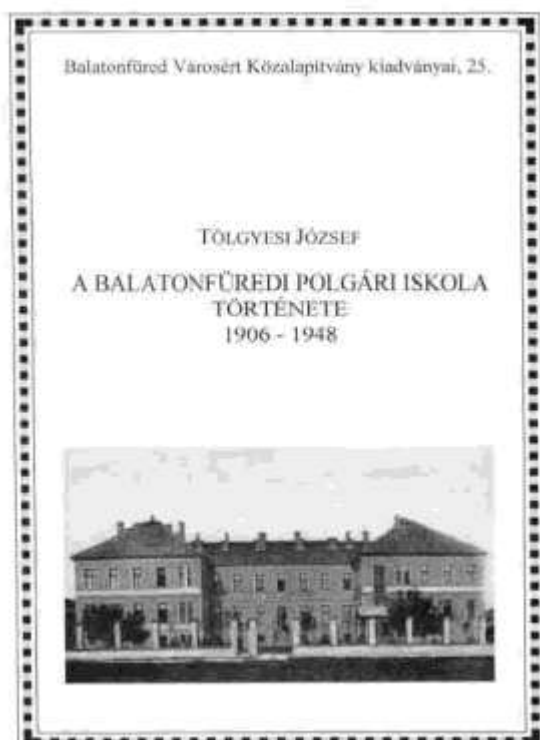
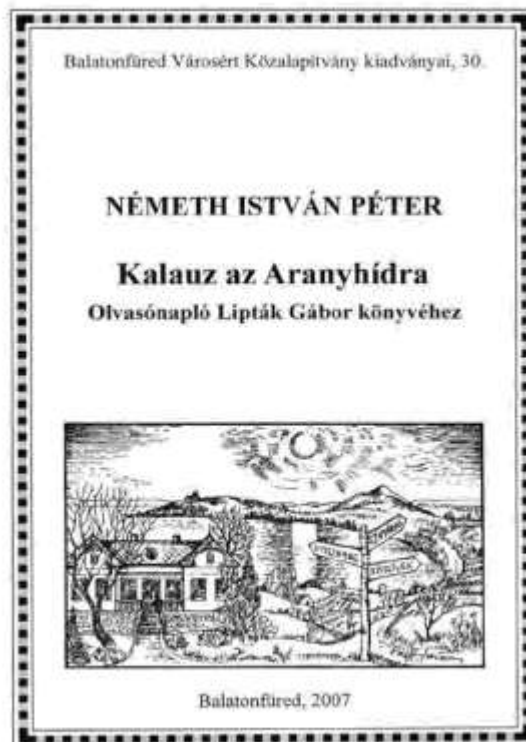
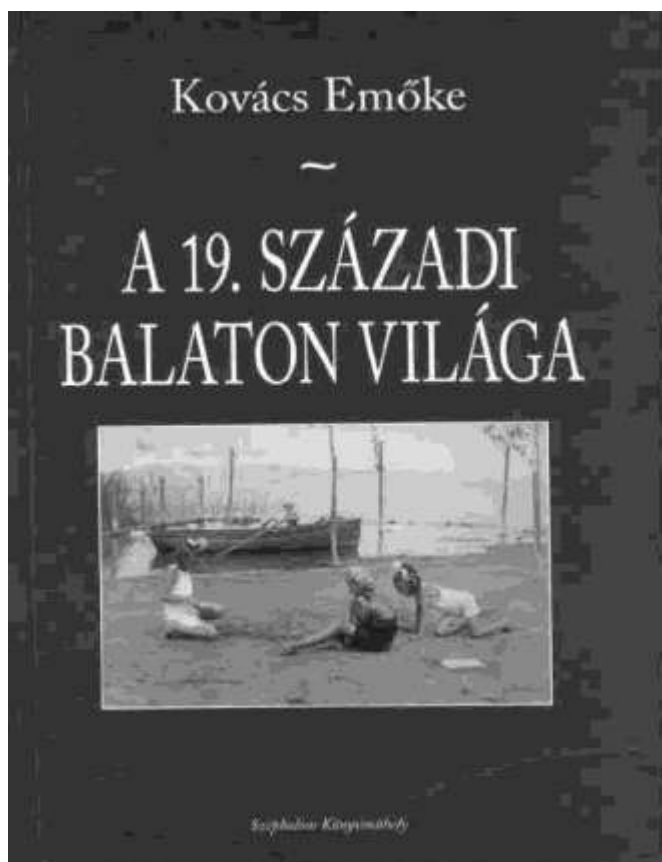

ÚJ SZERZEMÉNYEK
(2007)

(Polonyi Kornélné ajándéka)

ÚJ KÖNYVEK (2007)

A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ SZEMÉLYEK

2007

Balatonalmádi

Nagy Zoltán

Balatonfüred

Ágoston Péter Pál,
Ambrus András,
dr. Benkő Ákosné,
Bertalan Tibor,
Bertók Gyula,
Bubláné Csertán Anna,
Burka Boglárka,
Csángóné Vidók Ildikó,
dr. Debrőczy Tiborné,
Egervári Tivadar,
Fazekas Miklósné,
Gazsi József,
Glatz László,
Gubicza Ferenc,
Haász Ferenc
Horváth Lajosné,
dr. Huller Gyula,
Ivácskovics György,
Kaiser László,

Kovács József,
Kugler Nándor,
László Zoltán,
László Sándorné,
Lengyel Ferenc,
Mahler Wolfgang,
Nagy Ákos,
Pázmány József,
Polonyi Kornélné,
Protár András,
Sárközi József,
Sárköziné Sárovits Hajnalka,
Sótonyi Sándorné,
Szalay Lajos,
Szelle Zoltán,
Takács Miklós,
Tóth Attila,
Török Ferencné,
Wagner Imre,
Zatkalik András

Balatonöszöd

Gueth Gyula

Balatonszemes

Ugody Péter

Budapest

Kálmánné Pető Andrea,
dr. Németh László,
Pető Kálmán,
dr. Zoltai Dénesné,
Zoltai Péter

Csopak:

Nagyné Papp Erzsébet

Eplény:

Tóth-Bencze Tamás

Pápa

Lóky György

Siófok

Matyikó Sebestyén József

Szolnok

Pintér Lászlóné

Veszprém

Albrecht Sándor,
dr. Kántor Aurél,
Lichtneckert András,
Peremartoni Nagy Sándor,
dr. Praznovszky Mihály

Alicante

(Spanyolország)

Hadházi Burian Eva

Bécs

(Ausztria)

Szépfalusiné Wanner

Mária

A VÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYNEK DOKUMENTUMOKAT ADOMÁNYOZÓ INTÉZMÉNYEK

Balatonfüred

Balatonfüred Városért Közalap-
pítvány,
Polgármesteri Hivatal

Budapest

Hungarovox Kiadó

Csopak

Balatonvin Borlovagrend

Veszprém

Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága

Az adományozóknak ezúton mondunk ismételtet köszönetet.

Összeállította: Tóth-Bencze Tamás könyvtáros

Tisztelt Olvasóink!

Ebben az évben folyóiratunknak – technikai okok miatt – csak két száma jelenik meg! Előfizetőinknek a jövő évi előfizetésükre az új postai tarifáknál írjuk jóvá.

Köszönjük szíves megértésüket.
Szerkesztőbizottság

